

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATÁNAK
LVI-ik FÜZETE.

Utazás a faluból a községbe.

KALAUZ A FALUSI GAZDASÁGI TÁRSADALOMTUDOMÁNYBAN.

Papok, tanítók, földbirtokosok, gazdasági tanárok, közigazgatási hatóságok
községi előljáróságok, gazdakörök, szövetkezetek részére stb.

IRTA :
CSÉRER LAJOS DR.

Ara 3 korona.

KOLOZSVÁR,
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1911.

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET
KÖNYVKIADÓ VÁLLALATÁNAK
LVI-ik FÜZETE.

Utazás a faluból a községbe.

KALAUZ A FALUSI GAZDASÁGI TÁRSADALOMTUDOMÁNYBAN.

Papok, tanítók, földbirtokosok gazdasági tanárok, közigazgatási hatóságok.
községi előljáróságok, gazdakörök, szövetkezetek részére stb.

IRTA :

CSÉRER LAJOS DR.

KOLOZSVÁR,
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1911.

Előszó.

A falusi gazdanépet szerető, bölcs, türelmes s nem a háláért dolgozó jó emberek régi mesterségének új tudományáról szól ez a könyv.

A legendás „jó pap, aki holtig tanul“, a falú reményeit a betüvetés mezején kalauzoló öreg „mester“ vagy „rektor“, a felnőttek ügyes-bajos dolgait rendező aranykedélyű „falú pennájának“ együttes és külön-külön való „népjóléti“ működésének régi története van. Ennek a régi, csendes falusi népboldogító munkálkodásnak helyenként részesei voltak „az uraság“, a tiszttartó, a doktor stb., akik a fel-feltűnedező szükséghez képest — tehát nem rendszeresen — tettel, példával, tanáccsal s ha kellett, paranccsal segítették az őket körülvevő népet még a történelem kódébe vesző időkben; ingyen, becsületből, jó szívvel, amikor a kormányhatalom, a város, a megyei hatalmak még nem értek reá a törvények rendelkezésein túl rendszeresen gyámolítani az ország társadalmának legalsóbb, de legszélesebb, legállandóbb s fejlődésképes rétegeit. Néhai való jó *Vas Gereben* színes magyar tollal írja le az akkori idők imént felsorolt „faluapostolainak“ felemelő munkáját: miként igyekeztek a jobbágyságból felszabadult népmilliók falusi közéleti ugarán „új magvak“ befogadására alkalmas barázdákat húzni, mily erővel igyekeztek a falusi embertömegek „közérdektelenségének“ bozótján egyenes irányú ösvényeket taposni, nem törődve a tudatlanság, a hatalmi féltékenység, a gyermek-

lelkületű nép gyanakodásával: a bózóterdő szűrő töviseivel, szembecsapó galyaival, botlást okozó, kiálló gyökérbütykeivel, de törhetetlen kitartással taposta mind szélesebbre és hosszabbra a faluapostolok kicsiny csapatja azokat az ösvényeket, melyeknek elágazó, nem egységes, itt-ott hirtelen megszakadó (ösvény) vonalaiból a *ma* történettudása megrajzolhatja legalább az alapvonalaait a *falusi (gazdasági) társadalomtudománynak*!

Igaz kötelességnek ismertem, a *ma* tudománynak elismert tevékenység régi apostolainak emlékét megörökíteni.

Az „Idők közeledtével“, a betűismeret terjedésével nőtt ez a mesterség, egyik vidéken csak elszigetelten, máshol tömegesebben, itt fellobbanó szalmalánggal, amott törhetlen „akarommal“ — de a népgusztus (ma etikának mondják) ismerete nélkül — s talán az „apostolok“ is sokasodtak. A magyar falusi gazdátársadalmi tudomány azonban akkor öltött életképes formát, igyekezett rendszerbe tagozódni, a mikor a múlt század 80-as éveiben az *agrársocialismus* vörös réme lobbant fel itt-ott az országban, hál' Istennek nagyon kurta időre. Ennek fényénél újból feltűntek a már-már feledésbe ment régi ösvények és csapások s a törvényhozás, a társadalom, az egyesületek, a hatóságok s újkori apostolok is mind tömegesebben indultak meg ezeken az ösvényeken a falusi néptársadalom ugarai s parlagai felé, a mezőkön mind több és több ösvény taposódott, szélesedett — helyenként kereszteződtek is — s ma már a népezrek nyitott szemmel, bizalmas szívvel állanak az ösvényen feléje haladó „igaz emberek“ elé s elértünk a minden irányú falusi gazdasági és népművelő munka rendszeres kezdetére.

Talán nem szerénytelenség, ha jelentem, hogy magam is idestova 20 éve gyalogolok a falusi nép szívéhez, eszéhez vezető ösvényeken, ezen idő alatt megkísérelhettem, végre-

hajthattam s eredményét vagy sikertelenségét tapasztalhattam mindazon eszközök, módszerek, eljárásoknak hatását, amelyekkel a falu népének, gazdatársadalmának szívét, lelkét és erszényét is megtermékenyíteni akartuk és akarjuk erkölccsel, szívbeli és anyagi boldogsággal, mindig vele és általa!

Amiket ezen működésemben tapasztaltam, továbbá olvasás és másoktól való hallás útján tanultam, jelen munkámban óhajtom a szíves olvasó elé tárni, mintegy *rendszerbe* foglalva a falusi gazdasági társadalomtudományt. Nem merem a modern szóval „sociológiának” elnevezni írásumat és nem akartam nagyobb igényű munkát írni túlságos rendszerezéssel, tudományos bizonyítási módszerrel s §§-ok tömeges felsorakoztatásával, elvont stylusban. Sok helyütt népies hangra törekedtem inkább egyszerű, könnyű tárgyalási modorban, mert az az óhajom, hogy ne csak a napjainkban alakult gazdakörök, szövetkezetek s falútársadalmi vezérek kezébe adhassak egy rendszeres *gazdatársadalmi kalauzt*, hanem az elemi iskola tudományán felnőtt, a katonasor világlátottságával felfegyverzett s így a falusi társadalmi s községi élet irányításából maholnap részt kérő gazdanemzedék is nyílt ésszel olvashassa könyvemből: mi a joga és kötelessége községe társadalmi és mezőgazdasági életében. Ha a bölcsőbbek is jó szívvel olvassák ezt a könyvet, megtisztelésnek fogom venni a bíráló megjegyzéseket és helyesbitéseket is, mert a fejlődő Élet rendjén mindnyájunknak el kell fogadni a „jobbat és újabbat”, ha megkönnyíti az utazást a régi, maradi, elhagyatott faluból a fejlődő, haladó magyar községbe!

Kolozsvár, 1911. április havában.

A szerző.

I. Bevezetés.

Megkezdve a munkát, bizonyos fejlesztési rendszer alapján gondoltam megírni könyvemet. Itt éreztem, hogy a cím kötelez s ha egy tudományos kalauzt készülök írni, hogy miként kell kiépíteni a modern község útját a maradi faluból, akkor elébb meg kell rajzolnom a régi falút hibáival, tévedéseivel, maradi embereivel. Ám nem volt lelkem a sok ismerős közül *egy*t kiválasztani, de a *képzeleti* falúra sem akarok minden rosszat reáfogni. Mindezek miatt már a kezdetnél majdnem megakadtam.

A magyar Genius segített ki tünődésem útvesztőjéből. Irodalmi hangulatszerzés okából forgatom kedves könyveimet, amelyek a falúról s a vidékről szólnak s elejbém libben a magyar Genius szelleme, legkedvesebb íróm, *Mikszáth Kálmán* színes őszinte rajzából, a „Szurdokújhelyi tanulmányút”-ból. Egy képzeleti alföldi helység, ahol a nagy írónak tréfás barátja, gróf Kozsibrovszky a főispán. Ez viszi socialis tanulmányútra Szurdokújhelyen az író:

„Ami a várost illeti, barátom — így beszél a grófi kalauz — az épen olyan, mint a *Deák Ferenc* által említett lónak a teste, mely a *Lóbetegségek* című könyv címlapján van kipingálva, vonalakkal felosztva, számokkal megjelölve, egyes tagokon előforduló betegségekkel. Deák azt mondta, hogy ezek a betegségek megvannak talán a világ valamennyi lovaiban, de *egyetlen* lóban nincsenek meg. Ebből csak az látszik amice, hogy Deák nem főispánkodott Szurdokújhelyen, mert itt megvannak az országban előforduló összes betegségek. Megvan a pauperizmus, a földéhség, a tőke túltengése, megvan a socializmus, az obstrukció iránti szimpátia, az úr elleni gyűlölet, a bigotizmus, csökönyösség, maradiság stb.”

Tovább nem folytatom a kalauz elbeszélését, mert megtaláltam kiindulási pontomat: Szurdokújhelyt. Hála a magyar Geniusnak, hogy ilyen népű hely csak a Kozsibrov-szky vármegyéjében van!

Ám, amikor a boncoló, elemző, kutató és statisztikus szellem nem hagy nyugton s látom — sajnos — hogy a Deák Ferenc példázta lóbetegségek figurája fel van parcelálva s még sajnosabb, hogy nyomról-nyomra kiméretlenül boncolgatva, sok-sokfelé találók egy-két beteg részletet, sebet, kelevényt: de ezek oka, hála Istennek, nem a tömeg-erkölcsök durvulása. Csak egy-két ember eltévelyedése tűnik szembe! Miután azonban a javulás útjai (a község felé) csak úgy tűzhetőek ki, ha a kutató az itt-ott felmerülő hibákat és bajokat tűhegyre veszi, mégis meg kell indulnunk szomorú útunkon. Ne legyen feltűnő, hogy már munkám kezdetén s későbbi helyein legtöbbször erdélyrészi viszonyokra utalok. Igazolja ezt az, hogy itt élek most 14 év óta s ez a kedves világ áll legközelebb hozzám; de földrajzi, nemzeti-ségi, politikai viszonyok is igazolják, hogy hazánk keleti bástyájának lazuló kövei közé utazzunk, oda, ahová a hivatottaknak orvoslás, erősítés, támogatás okából minél előbb s minél sűrűbben „ki kellene szállaniok“.

*

Tizennégy éve járom már az erdélyrészi falvakat, s látva a falusi emberek számot tevő részének lelki és anyagi elcsúszását, magára hagyatottságát, tűnődtem azon, lehet-e már ezeket a tömegeket (melyben 30—40% még írástudatlan!) pld. a szövetkezés útján megvédelmezni? Nem bíztam tapasztalataimban s kérdőíveken kértem felvilágosítást falusi papoktól tanítóktól, jegyzőktől stb. a falusi gazdaközönység rákfenéiről. Az *uzsordát* és a *korcsmát* emeli ki legtöbb. Szó szerint közlök néhányat a válaszokból:

1. A falu kétféle lakosból áll, gazdag uzsorásokból és sok-sok szegény emberből. A készpénzuzsora 24—80% -al dolgozik. Van munkauzsora is. A föld nélküli szegény ember például fölvesz 10—15 koronát s ennek kamata fejében 4—5 napszámot dolgozik. Hitelszövetkezet van ugyan, 151 részvénnyel, 142 taggal, de ezek mind kölcsönvevő szegény emberek, betétjük nincs. A 142 tagnak

29.000 korona adóssága volt 1909-ben a hitelszövetkezethél. Ha betét is lenne, olcsóbb lehetne a pénz is. — Hét kocsmá a községben, de «számbavehető kárt nem okoz», — bár kocsmába minden ember jár s ha győzné, minden nap — vasárnap azonban ott találkozok az egész falu. Kocsmauzsora nincs. Ez a község a Vlegyásza alján van, 8000 kat. hold területtel, azelőtt erdőmunkások, fafuvarosok s marhakupecsek voltak. Az erdőüzemek mulásával újból a mezőgazdaság felé kellett fordulniok (2-nyomásos gazdaság!) — de előbbi életmódjukban megszokták a könnyű keresetet s a léha fuvaros életet.

2. Nagy mezősegi község, 10—12%-os kölcsöneit vidéki bankokból szerzi, — de ott súlyosan van megterhelve — falusi pénzüzsora nincs, de van munkauzsora, mert a szűkös télen kiadott pénzelőlegek fejében, vagy kamat fejében a gazdaember nyári napszámjait köti le. De így tesz a tengeri földek és szénakaszálás vállálója is, — a «jogért» (?) 2—3 napszámot köt ki újabban a kazár. Terményuzsorát a felekezeti egyházi magtárak üznek, mert két véka kölcsönért három vékát kérnek vissza aratás után. Miután négy kocsmá van a faluban, nincs sem hitelszövetkezet, sem fogyasztási szövetkezet. A négy kocsmá egy kézben, minden főbb utcárok meg van szállva, csak sört s leginkább pálinkát árul, «bort még orvosságnak sem». A közigazgatási hatóság fölállította a versenyző községi kocsmát és rövidesen ezt is ez az újmódi «csákmáté» bérelte ki. Ma már öt helyen mérgezi a községet, mert a kocsmajárás általános a nép között s vasárnap délután késő éjszakáig ott dőzsöl a nép — pedig négy templomban harangoznak az Úr dicsőségére. A kocsmázás miatt már sokan mentek tönkre, a nép békétlen, a perlekedés általános s a vadházasság terjedőben van. — Hát nem lehetne-e ilyen helyen a kocsmát legalább vasárnaponként bezárni?

3. Egy szamosvölgyi községben is hat kocsmá van, de csak vasárnap jár a nép tömegesebben. — Uzsora nem igen van. A ref. pap vezeti a hitelszövetkezetet: 281 taggal, 365 üzletrésszel, 18.250 korona tőkével, 24.311 korona betéttel: ha a kocsmák számát kevesebbíteni lehetne! Néhány titkos uzsorás 25—30%-kal dolgozik. Újabban alakult a fogyasztási szövetkezet a róm. kath. és gör. lelkészek vezetése alatt — máris szabályozza az árakat s jobb portékát mér a többi boltos is. Nagyobb erkölcsi bajok nincsenek (a vadházasság kezd harapódzni), a lakosság 50—60 százaléka jár templomba.

4. Egy Kolozsvár környéki oláh községben néhány jómódu paraszt és a községi kondás dolgoztak 20—30 százalékos uzsorával. A kocsmák károkat okoznak.

5. Másik szomszéd községben erős fogyasztási szövetkezet van, de a négy kocsmá mégis tesz kárt, — ám az egész katolikus lakosság jár a templomba. Hitel dolgában a kolozsvári bankoknál vannak lekötve.

6. Egy kolozsmegyei szász községben van jól működő fogyasztási szövetkezet (a nép legalább nem csavarog a szászrégeni boltokba!) s van egy erős hitelszövetkezet (Raiffeisen) is 162 taggal, 8100 korona üzletrésszel, 89.531 korona betéttel s így nem baj, hogy 283 adósnak 85.095 korona a terhe — mert ez a nép úgy forgatja a pénzt, hogy állandóan nő a betét.

7. A Kolozsvár fölötti Györgyfalva községi hitelszövetkezetnek 448 tagja van 649 üzletrésszel és 18.000 korona betéttel, igaz, hogy 320 egyén 112.400 korona adósságot vett föl, de földeket vettek,

építkeznek — igen szorgalmasan dolgoznak — s a templomba 80 százaléka jár. 8. Nagypetri községben jól fegyelmezi a hitelszövetkezet a tagokat, határozottan hasznára van a kisgazdáknak: csupán a középponti kölcsönök késedelmes folyósítása oka annak, hogy a nemzetiségi bankok is könnyen bírják pénzüket elhelyezni. 9. Dedrádszéplakon a pénzüzsora megszűnt, mióta a hitelszövetkezet fennáll. — Előfordul munkauzsora, a téli 1 koronáért nyáron egy napszámot kell dolgozni kamatba; kenyéruzsora, egy télen adott véka tengeriért kamat fejében is kell 2-3 napszámot adni. — A hitelszövetkezetnek 235 tagja van 440 üzletrésszel, a betét 11.167 korona, az 1909. évi kölcsön 7896 korona 26 tag terhére. — A község erkölcsi világa nem mondható rossznak (két korcsma), verekedés nem fordul elő, iszákos alig egy pár van. Templomba a népnek 80 százaléka jár s az oláhság is így kénytelen élni. 10. Egy kolozsvári járásbeli vegyes lakosságú községben: a pénzüzsorának útját állta a hitelszövetkezet. Ennek 291 tagja van, 317 üzletrésszel, 15.850 korona értékben, betét 909 korona, kötvényhitel 46.594 kor, 290 egyénnél, esik egyenkint 160 korona. — A munkauzsorát ellensúlyozza Kolozsvár közelsége, terményuzsorát a birtokosok és árendások üznek, hitelbe adják az élelem végját, a legnagyobb piaci árat számítva, vásártól vásárig egy kéznapszámot róva kamat fejében; így egy véka gabonának a kamatja 10-12 koronára nő meg. A földzsora is gyakori, szántóföldet is adnak zálogba s kamat fejében az uzsorás használja a földet. — A korcsmazás minden évben tönkre tesz két-három kis egzisztenciát. — Erkölcsben még nem nagy a hiba, többen Kolozsvárt züllebenek el — a város forgatagában. Templomba 70 százaléka jár. 11. Egy havasalji községben jobb módú földművelők a pénzüzsorások, 60-80 százalékkal! Egy szomszédos nagybérlo a szénakaszálást ötödén adja ki. Ezen is lehet gondolkozni. Kenyéruzsora: módosabb gazdák télen adott 2 vékáért aratás után 3 véka életet követelnek; a megszorult ember itt is leköti a kölcsön kamatja fejében földjének vagy kaszálójának a termését. Nem csoda, hogy sok a megszorult ember, mert 7 korcsma van a kis községben, legtöbbször vasárnap járnak bele az emberek, azután a kolozsvári heti vásárok nyomán hétfőn és csütörtökön, olyik ember mindennap „benéz”. A hitelszövetkezetnek 182 tagja van 197 üzletrésszel, 9850 korona tőkével, 2247 korona betéttel s 1909-ben 321 embernek 31756 korona volt az adóssága itt. — Az erkölcsi világ igen gyenge, vadházasság igen gyakori, templomba 80 százalék jár — de az egyházi tartozást esendőrel kell felhajtani.

Íme, a falusi megbízható kezekről még sok ilyen kérdőív érkezett hozzám, de az általános kép kialakulásához talán éppen elegendő a tucat jellemezés. Van tehát pénzüzsora, földzsora, munkauzsora, kenyéruzsora; uralkodnak és virulnak a korcsmák, ezekben az italzsora, a korcsmazás nyomán az erkölcsi züllés, testi satnyulás s vagyoni romlás.

Régi dolog, hogy a konkolyozó meg a rosta bérhasználatáért minden véka tiszta életből egy kupával kell fizetni! Hát mikor a bérlegelőre járóknak vagy a gyapját veszi el kamat fejében a legelőtulajdonos, vagy a tehénnek a tejét, talán a borját? («Oh uram! Te olyan derék vagy, hogy

nem pénzt követelsz tőlem!) De van panasz a birtokosság ellen is: ha arra kerül, miért nem csinál parcellás bérleteket a falusiak részére, hiszen a nagybérlő szemelátára pénzel az albérletekből. Ha a felesleges legelőre befogadja a legelőmarhát, mondjuk évi 10 koronáért, de az olcsóság fejében 2 kaszás napszámot, egy pár csirkét, vagy 10 cső tengerit követel. És a bikahasználatért miért kell 3 napot lekötnie a kisgazdának?

De befejezem, — nehogy szociálistának nézzenek — a legfrissebb uzsorát azonban még leirom. «Gligor» a szatócstól 10—15 kgr. lóheremagot kér, kap ingyen (Oh uram! Milyen jó vagy te!); beveti földjét — de tartozik megengedni, hogy ősszel a szűzherét a szatócs legeltethesse le, vagy a termés évében a magherét az «ügyes» arathassa le. Tíz kgr. heremagért kap 50—60 kgr. friss magot! Hány százalék ez? Ezek az adatok, esetek, tapasztalatok bizonyítják, hogy a falusi népet meg kell védelmezni.

*

Igen meg kell védelmezni, de első sorban a *magyarság* szempontjából. Nyomon követik ezt az erkölcsi és anyagi javak bővebb és rendszeresebb fejlesztésének szempontjai. Miként, hogyan kell megkezdeni? A kiindulás a falú, a néptiszta tradíciójából történjék, hazai és külföldi hasonló esetek példáján.

A Királyhágón túl is belátták (tusnádi kongresszus) a falú népe átformálásának szükségét. Fényes példamutató a *szász nemzetiség*, melynek minden tagja, falúja, vidéke szervezett kötelékben él régóta. A szervezet alapja a falúban a *templom*, vezére a pap, s az összeséget illetőleg betetőződik a *szász egyetem* fogalmában. Az egész erdélyi szász életet ez mozgatja minden kulturális és anyagi törekvésében. A nemzetiségi eszme lebeg előttük és nem nagy politikusok, változó erkölcsű és akarató félistenek: csak az *eszme*. A román nemzetiség egy évtized óta követi a példát, itt már a misztikus vallás tartja össze a még kulturátlan népezreket, de a vezéreszmét a *nemzetiségi pénzügyek* szolgálják egységes kitarással s fokozódó, szinte veszedelmes erővel.

Ezen bankok rubrikáiban bízik a román paraszt, mert az adóslevél rémével jóakaratóan szorítják a kisembert

igénytelenségre, takarékosagra s dologra. Ma a román paraszt munkásabb, mint két évtized előtt. S nem tudom, a bank-ördögétől fél-e jobban az oláh vagy a templom falára festett Dráku-tól. Hát ez is jól van. Az illetékesek, a hivattottak, látván a magyar falusi közélet elsatnyulását, az imént vázolt két nemzetiség jó példája nyomán épen a tizenkettedik órában hozzáfogtak injectiókhoz, az élesztéshez, a szervezéshez. Itt is persze a mindenható *állam* adja meg az első lökést (népsegítő kirendeltségek); erősítő szert bocsájt az álmodozó gazdasági egyletek s más társulások ereibe, a vármegyei közigazgatás is megmozdul, ellepik a falukat a jóakarató magánapostolok meg hivatalosak s keresik a falusi emberek — urak és parasztok — szívéhez, eszéhez vezető utakat, módokat, eszközöket. Szükségesnek tartom az apostolokat, a hivatalosokat is figyelmeztetni, hogy lázas munkájukban el ne felejtsek, hogy újító tevékenységükben a múltat, a tradíciókat, illetve annak jó oldalait respektálniok kell, mert csak olyan újítás fogamzik meg, amely a régi, ki nem kezdett alapokból, néperényekből, szokásokból, hajlamokból hajthat ki. Valamikor a liberálizmus néven az általános jogok korszaka beütött; bár ne terjesztették volna ki a legalsó és legszélesebb néprétegekre is egészében. Itt van pld. a hitelpapír, a *váltó*, bizony szegény országunk sok vidékén még ma is túlkorai népjóléti (?) faktor a könnyű bankhitel. A régi történelmi, társadalmi s gazdasági falusi „*egységek*” mulóban vannak, vagy sok faluban el is pusztultak (a parcellázások); a helyenként megpróbált jóhiszemű *közigazgatási abszolutizmus* csak ideig-óráig tudja a falusi embertömegek gazdasági boldogítását végezni, mert már a „kalapos király”, aztán meg az abszolutizmus idején is beigazolódott, hogy még a naiv falusi emberek egyenkint és tömegben is csak úgy akarnak boldogulni, ahogy maguk szeretik; a magyar

ember természete meg épen nem tűri az atyáskodást. A múltó egységek helyébe tehát *új egységeket kell* állítani a falvakban s az nem lehet más, mint maga a falú népének összekapcsolt egyeteme: lehet az gazdaköri szövetség vagy valamely szövetkezet. Egy különben kitűnő vármegyei fő-tisztviselő úr nem tartja szükségesnek a falusi gazdaszövetségeket, mert a községi képviselőtestületben minden falusi gazdasági törekvés megnyilvánulhat. Igen, ha a nép szíve szerint, szabadon választhatná képviselőit! Tehát kell gazdaszövetség, mert abban az is hozzá szólhat a község gazdasági törekvéseihez, akinek a *község házában nincs szava*. Talán veszélyesnek látszik az a szabadság? — ám a hatóság, a falusi urak, a vármegye, az állam embereinek a dolga a jó irányú falunevelés; mert ha elhúzódnak az új egységek őrhelyeiről, könnyen bejuthatnak újmódi apostolok s csábító irások s ha ennek révén alakul ki egy újabb egység, megrendül belé az ezeréves magyar élet. Az általam elképzelt egységek *keretét* okvetlen a régi intézmények és hivatalosak alkossák, de azért megjavítva s megjavulva, józanabb társadalmi és gazdasági élet felé tereljék a falú embereit. Miként történjék meg ez az átalakulás? Lássuk a következőkben.

*

Magam elé képzelve a falú egészséges társadalmi s közgazdasági életét, tünődöm, hogy a templom küszöbéről induljak-e el? s onnan építsek tovább? avagy a korcsmát, a pálinkamérő helyeket rontsam-e le előbb, mint a jövőbeli fejlődés látképének akadályait, alkalmatlan foltjait? Talán mégis a templomnál kezdem, amidőn a község jövőbeli helyesebb közéletének megrajzolásába bele fogok.

Milyen legyen hát a *templom*? Sok szép gondolat és áhítatos emlék fut át képzeletemen s mégis csak az a kíván

ságom, hogy az emberek olyannak higgyék, tudják, lássák, amilyennek gyermekkorukban lelkökbe, szivökbe bevésődött. A gyermek a templomot istenházának ismerte meg: *azt el is hitte*, hát ennek a hitnek kell megmaradni a felnőttek lelkében, sőt annak fejlődnie kell, mert hittel — akár milyen jelvény is van a templom tornyán — és keresztény erkölccsel meg lehet indulni a *falu reneszánszának* mesgyéin és országútján. A korcsmából jövők nem állanak akadályt, mert útirányuk nagyon bizonytalan. Nem szándékom tovább időzni ezen elvont fogalmaknál, de talán sikerült röviden jelezni, hogy egy modern község kialakulásában súlyt elsősorban is a vallásosságra helyezek. Az Isten szolgáiról utóbb lesz szó.

A templom szomszédságában van az *iskola*. Minél több van egy-egy községben, annál jobb, mert még igen nagy az írni, olvasni nem tudók %-a! Viszont a 2—3 gyenge iskola helyett megint elegendő egy, ha az erős, jól felszerelt, lelki s anyagi kelléket értve. Ám mégis beleegyezem abba is, hogy bármilyen tökéletlen is az iskola, jobb hiányában megtűrendő, mert a legősibb formájú biblia meg „A. B. C.” is bevilágít némileg a tudatlanság homályába. S mennél több irányban özönlenek ki az iskolából a tudás fénysugarai, annál hamarább és könnyebben lehet az egységes falútársadalmi célokért mozgalmat indítani. Ugy hasson az iskola, hogy holtig jó emlékében maradjon az embereknek s így meg is becsüljék!

A *községháza* oly hatalom a falusi ember szemében, mely az ő életnyilvánulásainak, sőt gyermekileg érzett s megbecsült szabadságának korlátokat szab. Hiszen ott az *urak által csinált törvényeket* olvassák a fejére s nyomban érti, hogy bizonyos irányban eddig vagy addig eljuthat, vagy el kell mennie (jog és kötelesség), mert azon túl már másnak

az útját keresztezi. Ezt a mai falusi ember már belátja s csak az enyhíti a törvény kelletlenségét, hogy *mindnyájunkra egyformán nehezedik* — a megosztott teher könnyebben elviselhető. De ha *személyesítem* a községházát, úgy akként képzelem egy általánosan elismert magaslaton, a honnan jog, kötelesség, igazság egyforma mértékkel s a leg-egyenesebb úton özőnlík az emberek közé.

Egy falú társadalmi életének felépítésénél ezek a közintézmények képezik az egyik alapot (mert a másik az intézményeket betöltő emberek), de a műveltség s művelődés kereteinek tágításával szélesbedhetik ez a közéleti alap, *társadalmi csoportok* szervezésével. Nem irtózom egy egységes értelmiségi kaszinótól (kivált ha a tövéből csirázik ki a falusi gazdakör) és ha abból dalárda, olvasó-egylet, ifjúsági-egylet stb. fejlődhet a község minden rendű lakójának boldogulására; ám ez írásomban inkább a gazdatársadalmi szervezetekre fektetem a főszúlyt, de nem hallgathatom már itt el, hogy a *falusi asszonyokkal és felnőtt leányokkal*, mint szervezett csoporttal, ma még kevés helyen törődnek. Igaz, hogy keleti vonás ez, de könnyen tanul az asszonynép, ha alkalmas módon reá vezetik, hogy ő is társas lény. A fonóból ma-holnap ki kell szoktatni a falusi asszonynépet egy magasabb színvonalú csoportosulásba, vegye őket át akár a papné, tanítóné vagy tanítónő. Mit tudom én, talán női dalárdába lehetne összegyűjteni a tulipán- és rozsmaring-szálakat; de sokszor eltűnődtem egy értelmesebb népes községben, hogy miért ne lehetne ezeket az asszonynépeket valami jótékonyági egyletbe összeterelni, avagy valami háziipar-műhelybe, hogy a civilizált fonónak valahogy nyoma ne vesszen, bizony jó lenne az illetékeseknek a falusi *parasztnőegyletek* eszméjével foglalkozni.

Lássuk hát az embereket, akik az intézményeknek szellemi erőt s szívbeli érzéseket adnak s valamennyiök összefogódzásával megindul aztán a kitűzött célok felé a falú társadalmi s gazdasági élete. Hát lássuk a falú urait.

A *falusi pap* egyházi hivatalos feladatáról, kötelelességeiről nem szólok. A Krisztus tanítványa elsősorban is mindenekfelett való ihlettséggel szeresse embertársait. Lehet, hogy ez benne van minden vallás papi fogadalmában, esküjében, de nem tehetek róla, megismétlem ezt a követelést. Lehet, hogy ezzel a krisztusi erénnyel szenvedés, tűrés, önmegtagadás jár, de igaz emberszeretettel ezen terheket is elbirja, sőt a papi ember újakat rak magára embertársai jóvoltáért.

Ora et labora. Imádkozzál és dolgozzál. Az utolsó szót, a dolgozást, úgy értem, hogy anyagi úton-módon embertársaiért is kell dolgoznia. Ne csak az istenes dolgokban járjon elől, de ne felejtse el, a falún uralkodó magas álláspontjáról az anyagi javak egyenes pályáira is kisegíteni embertársait, mert a jó mód fokozódó hálát szül, a nyomor csak kétségbeesett fohászt fakaszt a szentfia előtt. A falusi pap legyen benne minden községi intézményben eszével, szívével, segítő kezével — a megszerezhető, de neki nem szükséges előnyöket engedje át másoknak, tehát ne küzködjön versenyt a kissebbekkel — mert hátha azután majd csak magának adhat jobb tanácsot. Minél ideálisabb egy falusi társulás, annál szükségesebb, hogy a pap legyen a vezére, de ha anyagi javak, előnyök szerzésére alakult és ha más is a vezér, legyen ő is ott mint ellenőr, mint mérseklő. Milyen ne legyen a lelkész? A falusi közéletben mozgó lelkész vizsgálja meg önmagában az *embert*, s tontolja meg, hogy mire kötelezi a krisztusi emberszeretet!

A *falusi tanító* szerepe a falusi gazdasági s társadalmi

átalakulásában ma igen nagy. Fényes példák vannak országszerte, de azért a tanító elsősorban iskolájának, tanuló növendékeinek legyen mestere. Jó tanítóból jó közigazdát nevel a falusi község, rossz tanító megront minden társadalmi intézményt. Pedig ezeknek ő a szeme, füle, keze. Leginkább a *keze* szokott lenni minden községi társas intézménynek s tőle már nem követelem az anyagi érdektelenséget, hiszen sokszor (szövetkezetnél) anyagilag is felelős, ezt némi jövedelemmel kell ellensúlyozni; s ha szabad idejében szájával, tollával keresetért is dolgozik, hasznos példát nyújt, s így a földműves ember is inkább bízik egy-egy vagyonszaporító vagy népjóléti vállalat hasznában. A rossz tanítóról nem írok, elég szerencsétlen az úgy is, de a közömbös tanítóról már többet lehet írni. Ha én lennék az „állam“ vagy felekezet, nem véglegesíteném a fiatal tanítót addig, amíg községében egy ici-picike intézményt nem létesített, pl. legénydalárdát és nem adnék neki házassági engedélyt, amíg valamely népjóléti intézményben munkakört nem talált. Az is igaz, hogy a falusi közigazdasági tevékenységre tanrendszeresen kell nevelni a fiatal pedagógust.

Tanítóképezdéink és azok tanrendje nem veszik figyelembe, hogy Magyarországon a lakosság zöme földműveléssel foglalkozik. Igen sok olyan anyagot adnak elő a tanítóképezdében, mire a tanítónak soha szüksége nem lesz, de mostoha gyermekként kezelik a népjóléti intézmények ismertetését és a gazdaságtan tanítását.

Igaz ugyan, hogy újabban minden tanítóképezdében van egy-egy gazdasági szaktanár is alkalmazva, de kevés az óra száma és a gyakorlat szinte semmi. Könyvből pedig szántást, vetést megtanulni nem lehet.

Tanítóképezdéink úgy lennének átalakítandók, hogy

mindenik 20—25 holdas területen épüljön. A szabadon maradt terület falusi gazdaság módjára legyen berendezve, mely gazdaságnak intézője a gazdasági szaktanár, ispánja, vezetői a III. éves képezdészek, munkásai az első és másodéves növendékek lennének. Nem mondom, hogy munkást egyáltalán ne alkalmazzanak, de egy kis paraszt gazdaság megművelésére a tanítóképezdek 100—150 növendéke teljesen elég volna.

Legalább nekünk, gazdáknak kötelességünk felhívni a kormány figyelmét arra, hogy a gazdaságra, a népjóléti intézményekre gyakorlatilag nevelje a tanítókat. Épen ezért szükségesnek tartom, hogy minden képezdében iskolaszövetkezetet is létesítsenek, hogy gyakorlatilag megtanulja a tanító, hogy mit kell tennie, ha kimegy falúra.

Leghelyesebb volna úgy beosztani a tanrendet, hogy télen, mikor a gazdasági munka szünetel, túlnyomó legyen az elmélet, tavasszal, nyáron és ősszel pedig gyakorlatilag foglalkoztassák az ifjúságot.

Nem állunk jobban -- felekezeti különbség nélkül -- a papok kiképeztetésével sem. Falún a pap és a tanító első tanácsadója a népnek, de hogy adjon az tanácsot, ha közgazdasági tudással, szociális érzéssel nincs ellátva. A falúra kell nevelni tanítót és papot, tehát a szükséges tudással ellátni a butyorát, melyre az életben szüksége lesz.

Csak az így képzett tanítók és papok fogják a rájuk bízott nép jólétét szolgálni.

Ha a fiatalon megválasztott pap inkább lemond állásáról, mert a szövetkezet vezetéséről fogalma sincs; hát hogy akarnak megélni a pap, tanító, mikor egész életüket falún kell hogy leéljék! Bizony mondom, meg kell reformálni a theológiák és tanítóképezdek tanrendjét oly módon, hogy élettudományokra is tanítsák a község népének jövőendő vezetőit, mestereit!

Miként szolgálja a falú közigazdasági életét az *előljáróság*, a jegyző, bíró, orvos stb.? S csak úgy zuhog felénk a tennivaló, kötelesség, szolgálat, amelyeket ezen igazán *nemzet napszámosainak* végezniök kell. Az ezernyi hivatalos dolog keretén túl lehet-e követelni a társadalmi s gazdasági közrehatást? Lehet, mert az életből ezernyi a példa, hogy ezek is lehetnek közigazdasági (agrár) apostolok. Tűnődöm, miként körvonallozzam a községi előljáróság közéleti tevékenységét. Előttém fekvő írásokból keresem a kádenciát s íme egy hivatalos kiadványból* olvasom a következő bölcs intelmeket: „Minden köztisztviselő a közönségért s a közérdekért van, tisztjéhez dísz s hatalom azért adatik, hogy azzal a közönség s a közérdek javára szolgáljon.”

„A községi előljárónak, aki a polgárok sorából kiválasztatik avégből, hogy azok vezetője, útmutatója, tanácsadója legyen, nemcsak szakképzettségben, hanem erényeiben is kiválóbbnak kell lennie!” (558. lap.)

„A községi előljáró nemes hivatása jó akarattal, tapintattal összehozni azokat, akik egymásra vannak utalva s összetartásukat a kölcsönös megbeszélés kötelékével biztosítani.”

„A jegyzőnek a felnőttek között szakadatlanul folytatni kell a népnevelés feladatát.”

„Szünet nélkül azon legyen, hogy népének gondolatvilágát ismerje s ne csak akkor foglalkozzék vele, mikor már külső jelenségek is mutatják annak megváltozását. Legyen fegyvere a törvény, a felvilágosítás, az oktatás, az igazság hirdetése, mely az emberszeretet bensőségteljes hangján szól!”

Helyes bölcs mondások, de az is igaz, hogy a községi előljárónak, a jegyzőnek ezer kezűnek kell lennie. Mindenre

* Magyar Mezőgazdasági Közigazgatás. A m. kir. földművelési miniszter 1902. évi 7. sz. kiadványa Irták: Lestyánszky Sándor és Lekky István.

reá kell érnie, a maga idejében bevégezni mindent; eleinte ő a pályasímító, a kezdeményező; az alkotás folyamán segítőtököt nevel magának a falú egyéb értelmiségéből s ha megindul egy új mozgalom, megint más oldalról kell kikezdenie a falusi nemtörődömséget s ebben segítségére vannak a törvények s azok magyarázója a

Szolgabíró. Erre is van oktatás a fent jelzett munkában. „A hivatalos állás tiszteletét nem a rettegett hatalom vezetőjének elzárkózottsága öregbíti, hanem az elismerés, mellyel önként meghajol lelkében az ember az előtt, aki mindenkivel szemben igazságos, jóakarátú s egyaránt emberséges.” Hát ez még csak a hivatalos szolgálat jellemzése, de széles határok között mozoghat még a szolgabíró, ha a társadalmi követelmények s gazdasági törvények hézagait közgazdasági érzékkel igyekszik kitölteni. Ő a járás feje, de ismernie kell minden községet, annak minden sebét, előnyét s higgye el, ha az ősi vármegyei autonómiából származó *mindenhatóságot* védettjeinek szellemi és anyagi előmozdítására használja fel, a Magyar Törvénytár szigorú oldalait is kevesebbszer kellend felütnie, mert a vagyonosodó emberség szívesen marad a törvényes korlátok között.

A szolgabíró nemcsak a járási dolgokban, de a községi életben is a kezdeményező, még gazdasági téren is. A hivatalos intézményeket is úgy kezelje, hogy abból csak haszon háramoljon általán és az egyesekre is. Szerencséje a falunak az olyan szolgabíró, aki maga is barázdán nőtt fel.

Milyen ne legyen a szolgabíró? hál' Istennek ma már ritka példa! De az bizonyos, hogy a közigazgatás városi emberei a járásba kerülve, nehezen látják meg a gazdasági élet nyilvánulásait; igaz, ezen irányban nem nyernek kezdő-kori oktatást és a jegyzői tanfolyamok hallgatói se sokat hallanak a falú gazdasági életéről. S bizony, mondom, a

joggyakornok úr bizonyos nélkülözhetlen tudnivalókat csakis a falusi jegyzői kancelláriában tanulhat meg és ezért is többet tanulhatna egy falusi jegyzői irodában egy év alatt, mint a „tetik-tatik” tikkasztó betű Saharájában? Hát a falusi jegyzői irodákon kellene megkezdenie a közigazgatási tisztviselőséget?

Van társadalmi kötelessége a falusi orvosnak, állatorvosnak, postamesternek, gazdatiszteknek stb., de jelentős szerepe van a községi gazdasági életben

a nagybirtokosnak? Óvatosságból, talán kényelemből ezen pontról is egy nagy elme írásából adom meg a választ. Mailáth József gróf tartott előadást 1910. év szeptember 20-án Nyíregyházán rendezett országos gazdagfűlésen, „A földbirtokos” szociális feladatáról; * onnan veszem ki a főbb tételeket.

„... A régi rendi osztály, amikor jogot adott a jobbagságnak, az átadással nem végezte el a ráháruló kötelességeket, nem szűnt meg a szabaddá lett néppel szembeni kooperációja, viszonya, sőt kötelessége...”

„... Van egy neme az abszентizmusnak: mikor tudniillik a birtokos tartózkodása a maga birtokán nem elég hatályos, ha belenyugosznak a változatlanba, ha bezárkóznak s kényelmesen nyögdecselnek az idők boldogtalanságain, de egy cseppet sem törődnek a falujok bajával, ügyével. Érzékellenül engedik a szálakat szakadozni, mik őket még a községhez és népéhez fűzik...”

„Akkor leszen a nagybirtok áldására a vidéknek, ha az teljesíti szociális feladatát...”

„A nagybirtok szerepe igen mély és sokoldalú, úgy, hogy egy ember alig töltheti be egész terjedelmében. A nagy-

* Megjelent a Budapesti Hírlap 1910. évi szept. 21-iki számában.

birtoknak szociális nevelő hatása különösen abban mutatkozik, hogy szaktudásával imponálhat a kisembernek . . .”

„A falusi birtokos az újabb korban átvette az egykori hűbérúr szerepét. Ő neki született pártfogónak kellene lennie. Éreznie kellene, hogy neki a *becsület* bizománykép van átadva.”

„A nép észreveszi a jó földesurat, legyen keresztény vagy zsidó, viszont leszólja a léhát. Ha veszedelmes a korcsmai csőcselék közé vegyülni, az is siralmas dolog, ha nem tudunk egész lelkünkben egy kérges kezét megszorítani, melyet felénk nyujtanak.”

„A nagybirtokos, ha társadalmi kötelességét teljesíti, a társadalmi béke közvetítője és a bölcs haladás megindítója.”

„A közkötelességeknek vannak politikai, történeti, etikai kényszerei, melyek alól mindenki ki nem vonhatja magát. Ám a kényszerkötelesség és a felsőbb altruisztikus kötelesség közt olyan különbség van, mint a gép és az emberi szív dobogása között.”

Igy ír a Felsőtiszavidék igaz szívű agrár vezére. Mindenki választhat egy vezéreszmét, hogy aszerint rendezkedjék be otthon, de sokaknak fel kell ébredni a helyi abszentyizmusból. Hiszen példák már vannak rá. Itt egy kegyelmes úr a tejszövetkezet élén, amott a másik a falusi fogyasztási boltból hozatja házi s gazdasági szükségletét; szomszédja a báró a kosárfonó szövetkezetben elnök, a másik járásban a főgondnok veszi számon szombatonként a hitelszövetkezet befolyó garasait; az ősi fāju nagyságos úr német leveleket irogat a vajszövetkezet termékei érdekében; az államtitkár úr gyékényfonó ipart erőszakol, hogy a falu népének legyen téli foglalkozása és keresete és így tovább. Lehetne még példákat felsorolni annak beigazolására is, hogy ilyen agrár-

vezérekkel bíró falvakban bizalommal megy utánuk a nép, mert az *úr*, aki a nép közé megy, magához emeli a nép emberét. Oly könnyű pedig ezt megtenni a nagyuraknak; hisz velükszületett a *noblesse oblige*-t, jó neveléssel még fejlesztették és alapjában is jó a szíve a honszerző ősök utódjainak.

*

A „történelmi osztályok“ falusi gazdasági hivatásával kapcsolatban a jövő perspektíva hullámozó felületén feltűnik egy írás, illetve egy elnöki megnyitó beszéd, mely az Erdélyi Gazdasági Egyletnek kolozsvármegyei szakosztályi gyűlésen épen a történelmi osztályok jellegzetes képviselője, az alispán ajakáról hangzott el,* szólván megint csak a történelmi osztályok utolsó bástyájának, a *vármegyének* falu- s társadalmi jövőndő kötelességei felől:

„Amit a szociológiai irányban kifejtteni akar és amire hivatva van, nem egyéb, mint visszaállítani a régi patriarchális állapotot, azt a régi gazdasági viszonyt, amely alapját a régibb időben a társadalom akkori berendezésében nyerte. A régi időben ugyanis a népnek az érintkezése a társadalom vezető embereivel, az intelligenciával mindennapos volt. Ma ez a patriarchális viszony alig található meg; mélyreható változások történtek a társadalomban, amit főleg a kor szellemének nyomása alatt, sokszor idegenből vett példák nyomán hozott törvényeknek s e törvényekkel járó következményeknek tulajdoníthatunk. Összevonva a törvényekből folyó következményeket és a társadalmi átalakulás következményeit, be kell látnunk, hogy a vármegyék a modern viszonyok között inkább a *gazda-*

* Az Erdélyi Gazdasági Egylet 1909-iki évkönyvében. Elmondotta Dózsa Endre alispán.

sági érdekek felkarolása által hivatvák a nép és a birtokosság jólétét előmozdítani.”

„A politizáló vármegyéből az anyagi érdekeket felkaroló gazdasági vármegye átalakulási processzusa tulajdonképpen most van folyamatban és az áldatlan politikai viszonyok megkeresendővé teszik azt az utat, amelyen egyesülnünk lehessen. Azt az utat pedig gazdasági egyesülés révén kell megkeresnünk és az összekötő vonalakat a nagy- és kisbirtokosság, az intelligencia és nép között oly módon keressük, hogy megteremthessük a régi patriarchális viszonyt és meglássák azt a jóindulatú törekvést, hogy mi a földmivelő néppel egy családot akarunk képezni s amit érdekei nekünk sugallanak, az először szívünkön szűrődött át.”

„Midazon elemeket, kiknek a fent jelzett irányban befolyásuk van és segítségünkre lehetnek, körünkbe vonjuk, kikre az a nagy nemzeti feladat vár, hogy visszaállítsák legalább a mi területünkön a hagyományos egyetértést a nép és intelligencia közt. *Ez a hagyományos egyetértés pedig igen természetesen csakis a szeretet révén állhat vissza,* mellyel a régi időben volt minden igaz ember az ő jobbágya iránt. Az intelligenciának, a nép vezető embereinek feladata, hogy szeretettel menve a nép közé, annak apró bajait megfigyeli, érdeklődik állapota iránt.”

*

Hála Istennek! a végére értem ennek a kényes eszmenetnek és bocsánatot kérek, ha a falu urai közül néhány típus nem került tollam hegyére! Az irányító alakok szerepét, pályáját röviden körvonaloztam — a több követelményt mindenki érezze szívében, mert jól mondja a földmivelésügyi Miniszteriumnak már hivatkozott könyve:

„A közjóért önzetlenül fáradnia annak, aki nem visel közhivatalt, érdem — a köztisztviselőnek kötelesség!

Iménti vázlataimban talán élesen állítottam be az alakokat, ám ha minden közjóért való erénnyel fel is vannak ruházva, az egyenként való munka nem lesz tökéletes és ha valaki erőszakolja. könnyen kálváriát járhat — még a szalmazödeles viskók során is. A szövetkezett, vállvetett, egyesített erők célratörő munkáját nem lehet figyelmen kívül hagyni, mert a harmóniában minden hang szebben érvényesül, mintha mindenki külön, egyedül hirdeti az ígét, egyre jobban száradó ajakkal, halkuló hanggal. De azért kiki a maga helyén első legyen, nemcsak, mert jobban ért a dologhoz, de mert ma az egyetemes kiválóságok ritkák s nem sokáig bírnák el a több irányú fokozódó munkát, de mindenkit hozzá is kell juttatni a közmunkához, ha soron kívül is dolgozni akar. A legnagyobb munka is hiúságnak tetszik, ha erőltetett vetélkedéssel folyik: mert minden egyes és közös munka végcélja a nép, a falu lakosságának észbeli, szívbéli és „zsebbeli“ boldogulásának az emelése. Jól írja Bartha Miklós valahol:* „Gazdasági téren a nép leginkább megközelíthető. A jótéteményt itt érti meg leg hamarabb és legbiztosabban. A *szegény* parasztnak nincsenek eszményei, gondolatvilága a kenyér körül csoportosul. Aki megélhetést biztosít neki: az megnyerte őt. Ahhoz bizalommal van, aziránt hálát érez, azt nem csalja meg. Annak tanácsát követi, kívánságát teljesíti. Ahhoz ragaszkodik, azt megszereti; elismeri őt superiorius lénynek, nem tágit mellőle sem jó, sem *rossz* napjaiban.“

Igaza volt és van a szellemes publicistának: ennyi

* Kazár földön. Irtá: Bartha Miklós, 1901.

tömegevényért érdemes, hogy közmunkába álljanak a falu urai, már csak azért is, mert ha a nép boldogul, ők is jobban boldogulnak és a hazaszeretet fogalmához igazabban közeledhetnek

---

II. Falusi gazdatársadalmi intézményekről.

(A Gazdakör.)

Elmélkedvén a cimről általánosságban, egy fényesen előkelő latin közmondás tolul tollam hegyére: „Viribus unitis” — egyesült erővel! A történelem lapjairól nehezen igazolódik be, hogy a magyar nagyon bizott volna ebben a szép közmondásban, azaz hogy elvben. Nemcsak a történelmi bizalmatlanság oka ennek, de talán nemzeti vagy *faji vonás* is. Talán a turáni síkról hozta magával, ahol a mai utódok, a kirgizek is családi sátorok alatt tanyáztván egy-egy alkalmas legelőterület mellett, bizony jó egy kőhajításra egymástól, minden család, vagy törzs a saját erejére volt utalva. A honfoglalás vándorlásaiban is — mint újabb történelmi kutatók igazolják — nem egyszerre s nem mind a vereckei szoroson jött be a „turáni hontalan”, mert az egyes csoportok (nemzetségek) *a maguk erejében bízva*, külön útakon is özőnlöttek az új hazába. A történelem lapjain megöröklítvék az „egyesült erők” elvéből fakadó egységes honfoglalási tények, de pár lappal tovább már olvassuk, hogy a hét vezér külön-külön vetette magát a „négy folyam” tájaira, hódítás, honszerzés okából, ám igaz, az alpári sikon talán mégis egyesült erővel verték tönkre Zalán népét. Nem kon-tárkodom tovább a történelem fényes távlataiban, de talán sikerült kiemelnem azon faji sajátságot, hogy a magyar csak igen nagy bajban, nagy elhatározások alkalmával bir egye-

sülni, egyesült erővel dolgozni; s a multban is, a jelenben is ki-ki legtöbbet a maga erejében bízik, ha csak elkerülheti, *nem társul*. Az ezeréves ellenségtől e téren semmit sem tanult, pedig a „német“ igazi „Vereinsmaier“, aki még tán szuszogni se bír „egyesület“ nélkül. Ősi jelenség, hogy Alföldszerte is tanyákon, szállásokon stb. gazdálkodik szívesebben a magyar falusi kiskazda, sőt még a mezőgazdasági városokba szorított kiskazdanép is a tanyákra rajzik, mi-helyt lehet, teszem fel pl. tagosítás után A hegyvidéket lakó magyar talán topografiai helyzeténél fogva szorúl be a völgyi falúba, de házáat ott is ritkán építi össze a szomszéd házával, mint pl. a szász, ám pl. az erdélyrészi mezőségen *Mócs* s *Katona* nagyközségek érdekes példái a tanyás kirajzásnak, mert a 6 — 20 kholdas birtokon igen kedves befásított tanyás gazdaságokat lehet látni, ám lehet azért talán, hogy nem akar a tanyás gazda a községben maradt másféle atyafiakkal — „egyesült“ erővel — egy levegőt szívni.

A gazdatársulásokról, azok alapvető elveiről akarván írni, nem kerülhettem el annak a ténynek megállapítását, hogy a magyar nem szeret egyesülni. Nyugati mintára van százféle egyesületünk, körünk, szövetkezetünk, de nem lelki szükség, csak divátos kényszer tartja össze a magyart a különféle „alapszabályozott“ egyesületben s ezt elmondhatjuk gazdatársainkról, a legnagyobb s legkisebb gazdasági egyletekről is.

Még tán legszívesebben — a városokon — valamilyen pénzügyi csoportosulásba áll be a magyar, faluhelyen már csak egyéni érdekből nézi a kiskazda a szövetkezeti „bankot“, a falusi gazdakör csak évek múltán népesül be, hetenként egyszer, de télen tán többször. A tejszövetkezet a szászoknál is kiharancsolt egyesülés, a magyar akáclombok alatt egy, sokszor naiv vizértékesítési alkalom; a szövetke-

zeti gabonaraktárból csak kivenni szeretnénk, vagy jobbat mint a beöntött gabonafelesleg; az állatbiztosító társulatnál a kártérítés kimaradásának veszélye tartja bent az embereket; a pinceegyletnél is kiki féltékeny a beöntött bora egyéniségére s ha mégis összeházasítanak az „usance-bor“ előállítás okából, inkább megissza előbb a magyar biztonság okából, mert „csak az a miénk, amit lenyelünk“. A fogyasztási szövetkezet évvégi osztalékáról is inkább lemondunk, csak legyen korlátlan az évközi fogyasztási hitel!

Ezen és hasonló intézményeknél nem lévén őszinte s egyetemes az egyenként is átérzett egyesült erők elve: a közérdek is csak halványan csillog, mindez nemcsak a fent vázolt faji sajátásnál fogva, de talán azért is, mert a legkisebb társulatokat is törvénykeretek szabályozzák, ez pedig már kényelmetlen olyan nemzet fiainál, ahol a szó, a parola ma is sokszor tiszteltebb törvény. Talán az is hiba volt, hogy idő előtt és rohamosan sok mindenféle egylettel s szövetkezettel akarták az „alapító tehetségek“ a falút boldogítani, még meg se szokta az egyszerű falusi gazdakört, már jött a hitel-, majd a fogyasztási szövetkezet (sajnos, ritka helyen az értékesítési szövetkezet is), állattenyésztési s tej-szövetkezet, ide bizony mindig sűrűn kellett fizetgetni a tag és részvénydíjakat, természetes volt a falusi emberek visszahőkölése.

S hogy találhatnánk meg mi itt az erdélyi részeken a falusi gazdasági erők egyesítő fonalát, ahol falunként 2—3 nyelvűség, 2—3—4-féle vallásfelekezet, nemesek, armálisták, szabadszékelyek, kiváltságolt szászok, irmagként őrzött örmények, góbék és rabonbánok stb. stb. csoportok között történelmi múltú a bizalmatlanság és féltékenység, mindnyájukat mihamar elnyelvén a közösen lenézett nemzetiségi tenger, mely egyedül érvényesíti tömegerejét.

Első sorban talán a vídám családi események (lakodalom) társaságát lehet a köz érdekében egyesült erőhatásra bízni a nép vezetőjének, ugyanebben az ügyben megismétlendő a közös tárgyalás a pap vagy jegyző vendéglátó házában, onnan már csak egy lépés az iskola termében való csendes tanácskozás, lehetőleg mind több és több gazdatárs bevonásával — s ha egy-egy közös érdek, teszem fel *falusi bíró* választás a közmegértés, az erők összetevése alapján sikerült, már felcsillan a nép lelkében az „egyesült erők” elvének hasznossága s igazsága is — talán meg is lehet már győzni, hogy közös érdekekért célszerű lenne bizonyos „sátoraljába” beállni; s az alapszabályszerű *falusi gazdakör* lesz az, amely kevés költségű, nem sok kötelességű intézmény, amely egyszerű eszközeinél, működési módjainál stb. fogva legjobb növesztője az „egyesült erők” elméletének, mely tudat, ha átmegy az egyes tagba s a tagok közszellemébe, csiráztató melegágya lesz a legközelebbi szövetkezeti intézménynek.

A *falusi gazdakör*: vagy „gazdák szövetsége”, vagy „földművelők szövetsége”. Hogy mi a *célja*, az talán legjobban a „*Magyar Gazdaszövetség*” által kiadott alapszabály-minta pontjaiból tűnik ki, amint következik:

1. §

A szövetség címe és székhelye.

A szövetség neve: . . . (Község) i gazdák szövetsége.

Székhelye: . . . (Község) . . .

2. §.

A szövetség célja.

a) A haza földje és a földművelés iránti szeretet fejlesztése, az ősi földhöz való ragaszkodás fokozása, a falusi élet, a falusi otthon megkedveltetése, a föld és a gazdálkodás jóvedelmének gyarapítása, a válságos viszonyok folytán és saját hibájukon kívül kedvezőtlen körülmények közé jutott kisgazdák helyzetének javítása s a földvásárlás és bérlet lehetőségének előmozdítása; a mezőgazdasági munkások érdekeinek fölkarolása s gondoskodás

arról, hogy betegség esetén jó ápolásban részesüljenek s hogy munkakép-
telenné válás esetén is legyen megélhetésük biztosítva;

b) a község összes gazdasági érdekeinek, valamint szellemi és erkölcsi
életének, továbbá azon eseményeknek, ügyeknek és kérdéseknek éber figye-
lemmel való kísérése, melyek a szövetségi tagok és a gazdaközönség anyagi
érdekeit érintik;

c) a mezőgazdasági ismeretek terjesztése s az okszerű gazdálkodás
előmozdítása;

d) hasznóhajtó háziipar meghonosítása abból a célból, hogy a mezei
munkával foglalkozóknak télen át is legyen keresetük;

e) a gazdasági és háztartási szükségleti cikkeknek a tagok részére jó
minőségben és a lehető legjutányosabb áron, a Magyar Gazdaszövetség
támogatása mellett való beszerzése;

f) a gazdasági terményeknek, valamint a házi iparcikkeknek, a köz-
ségbeli kisiparosok készítményeinek jobb árak elérése céljából való közös
értékesítése;

g) hitel-, fogyasztási-, termelő-, értékesítő- és földbérlo szövetkezetek
létesítése;

h) a községbeli mezőgazdasági termények és ipari készítmények jó
hírnevének és keresletének fejlesztése;

i) jó tenyészállatok és vetőmagvak beszerzése a község és a tagok
részére;

k) a törvényhozás és a kir. kormány mindazon intézkedéseinek ismer-
tetése, melyek a kiskisgazdák és mezei munkások javának és érdekeinek elő-
mozdítását célozzák;

l) intézkedés az iránt, hogy a tagok mindenféle ügyes-bajos dolgaik-
ban megbízható szakemberektől csekély díjért útbaigazítást kapjanak.

E célok elérése érdekében:

a) állandó helyiséget tart fenn s abba a tagok részére napilapokat,
gazdasági szaklapokat, gazdasági és más tanulságos folyóiratokat járat, létesít,
továbbá könyvtárt is, mely megfelelő rendszabályok mellett szintén a tagok
rendelkezésére áll;

b) állandó összeköttetést tart fenn a Magyar Gazdaszövetséggel és
abba rendes tagúl belép;

c) összeköttetést tart fenn a vármegyei gazdasági egyesülettel s be-
léphet ennek kötelékébe is;

d) a község gazdasági viszonyainak javítása érdekében előterjeszté-
seket intéz a vármegyei gazdasági egyesülethez;

e) a községet érintő gazdasági, továbbá a tagok és a gazdaközönség
anyagi érdekeivel kapcsolatos ügyekben a községi képviselőtestületnek javas-
latot tesz;

f) alkalmas időben előadásokat és fölolvasásokat rendez olyan köz,
mezőgazdasági és társadalmi kérdésekről, melyek iránt a tagok érdeklődnek
s melyek ismerete a tagokra nézve fontossággal bír;

g) ismerteti a tagokkal előadások és fölolvasások útján a hitel-, fogyasztási-, termelő és értékesítő szövetkezetek célját és hasznát, valamint azok létesítési módjait;

h) gondoskodik a Magyar Gazdaszövetség támogatása mellett olyan szakemberekről, kik a szövetség tagjainak adó-, illeték-, katonai-, telekkönyvi-, örökösödési- és peres-, szóval földművelők anyagi érdekeit érintő ügyekben a hétnek egy meghatározott napján díjmentesen tanácsot, fölvilágosítást és útbaigazítást adnak;

i) gondoskodik a Magyar Gazdaszövetség támogatása mellett a fölolvadások és előadások megtartásához alkalmas szakemberekről.

3. §.

A szövetség, ha szükségesnek és célszerűnek látja, a tagok közt felmerülő vitás kérdések kiegyenlítése céljából békéltető bíróságot létesít, hogy a költséges perlekedés elkerültesse.

4. §.

A szövetségnek, mint a Magyar Gazdaszövetség tagjának joga van a Magyar Gazdaszövetség által alkalmazandó kerületi vándortanárok vagy felügyelők támogatását igénybe venni.

5. §.

Politikai kérdésekkel a szövetségnek foglalkoznia nem szabad.

6. §.

A 2. §-ban körvonalozott célok és eszközök alapján a szövetség támogató egyesülete a községbeli kisgazdáknak és mezei munkásoknak, melynek hivatása a kölcsönös támogatásban s az összetartásban rejlő erők felhasználásával a tagok értelmi színvonalát emelni, gazdasági szakértelmét fokozni s ez által anyagi helyzetének javítását előmozdítani.

Isten neki! megállhat minden pont, de fölöslegesen tartom az a) pontban hangoztatni, hogy a szövetség célja: „az ősi földhöz való ragaszkodás fokozása, a falusi élet, a falusi otthon megkedveltetése”; igaz, van bevándorlás (a városokba), kivándorlás (a külföldre), de jusson csak ez a nép földhöz, otthonhoz, munkához, nem kell azt biztatni, szeretni fogja az az otthont s haláláig ragaszkodik a földhöz.

Az e) pont sem okvetlenül szükséges, az f) pont pedig benne van a h) pontban! A célok elérése érdekében jó az a), c), d), e), f), pont a többi szintén nem okvetlenül szükséges s az előző sorokban benne van.

Az alapszabály tervezet 3. §-a a kebli *békéltető bíróság* eszméjét veti fel, — de nagy megállító az 5. §, hogy „politikai kérdésekkel a *szövetségnek* foglalkoznia nem szabad!”, Helyes, ha a *szövetségnek* értendő, de ha a *szövetségben*, a paraszt kaszinóban nem szabad politizálni, — akkor a gazdaköri élénkségnek „vége”, vagy csendes tudós Akadémiává alakul át a „kör”. Talán jobban hangzanék az a pont így: *A gazdakörben korteskedni nem szabad!* Ám, ha jó szerencsénk van, ez is csak öt évenként esik meg

Mi, erdélyrészi gazdasági népboldogítók, itt a falusi gazdakört olyan fogantyúnak tartjuk, melynél fogva idővel a tömegeket egységes érzésekre, gondolkodásra, tetterőre lehet vezetni, — közös célok érdekében — de főbutorzata legyen az a tábla, amelyre a „Bizalom” jelszó van írva.

Ha úgy az egyéni, mint a tömegbizalom megvan, úgy sok dolog mozgatható, csak hogy, mint már jelzém, épen ez az emberi erény fejlődött ki legkevésbbé: a bizalom. A miértet a történelem lapjairól lehet kiböngészni. Hogy kell hát a gazdaköri bizalmat megteremteni?

Nagyon ügyes, tiszta magyar (s nem népieskedő) nyelven kell az *alakuló gyűlésen* elmondani a gazdakör mivoltát, célját és Isten őrizzen végig bogarászni a már említett sablon-füzet mind a 23. §-át. Mert a §. kényszerűséget is jelent falun, s akkor már a világrajövés pillanatában meg bukott a gazdakör. — Magyarázat közben is nagyon jól hat a „vesszőköteg” allegóriája, a barátság, egyetértés, közös erők jelszava, de mindig felélénkül a „minorum gentium” is, ha azt emlegetem, hogy a gazdakörben azoknak is van szavuk, akik a községi képviselőtestületnek nem tagjai. — (e. pont). Tagdíjul kicsiny összeget (1 — 2 kor.) kell megállapítani; félévenként fizetendő; a szükséges jövedelem a gazdaköri gépek használata béréből gyűjtendő. Ezért már szívesebben fizet a gazda.

Az elnök, vagy az alelnök intelligens ember legyen (a legkedvesebb a pap), de fontos, hogy a másik elnöki tiszt már az összesek bizalmából választandó *gazdacmberé legyen*. Titkár a tanító, jegyző, vagy más „nadrágos“ ember legyen, de pénztárnoki tisztségre megint egy értelmes gazdát kell kiválasztani. A boltost, a korcsmárost, az ügynököt és másokat még pártoló tagnak sem ajánlanám, mert hiába s merkantilizmus antagonizmus már itt kezdődik az orgonabokros kerítések között.

A taggyűjtést sem kell erőltetni; indítottam én már 14 taggal is gazdakört, s amikor megérkeztek a „székelyföldi kirendeltségtől“ a konkolyozó, Kalmár-rosta és tengeri morzsológépek, mindjárt sűrűsödtek soraink, mert „nem tag“ dupla bérért használhatta ezen *gazdaköri közös* gépeket, a csak azután, amikor a rendes tagok már elvégezték gépmunkájukat.

Német minta után az iskola termét szoktuk az első időkre gazdaköri helyiségül kijelölni. Nem jó, vagy csak rövid átmenetnek jó. Hiába, sok gazdaurat fészélyez az, hogy ő annak idején még nem járhatott iskolába, fészélyezi a kívánt iskolai tisztaság, a „tilos a dohányzás“ s a kis gyermekeknek szánt iskolapadokban való glédába ülés, s élénken emlékszem: egy szász községbeli tantermi beszélgető tanításom közben kétségbeesetten ordított fel a „Gólya“ paraszt, mert hosszú lábain, nagy csizmával bekuporodván a fia iskolapadjába, úgy odamelegedett, hogy a görcs kezdte kinezni, mert nem tudott kinyújtózni, fel se tudott állni; rémülten nyöszörgött, míg szét nem szedtük körölte a lócát! Szerencsére, már modern padok voltak.

Addig nem indul meg sehol az igazi kigazda casino, amíg akármilyen házban legalább *egy szobát gazdaköri helyiségül be nem rendeznek*. Egyszerűen, olcsón, de tartós

holmikkal; itt már itthon érzi magát a gazda. De a benépesítés eleinte itt is nehezen megy; tehát a tekintetes és tisztelendő urak járjanak el hetenként felváltva, s ott olvassák el ujságjaikat, az érdekesebb, érthetőbb hazafias, gazdasági s piaci dolgokat hangosan is olvassák el, aztán felejtsék ott kiolvasott lapjaikat, lesz aki tovább böngész abban. Meg kezdeni egy *Jókai*, vagy *Mikszáth* elbeszélését s hetenként 2 — 3 ízben kell folytatásokban tovább olvasni s olyan helyen abbahagyni, hogy a folytatás meghallása okából másnap is eljőjön a naivabb publikum. — Tehát kölcsönkönyvtárt is kell beállítani; ad az „E. M. K. E.” és a földmívelési miniszterium.

Minden napra, vagy hétre jusson egy, a gazdakör rendjére örkődő nàpibízott, hetenként egyszer nézzen be a tiszteletes, a tanító, jegyző, orvos, de ne mutasson többet, mint egy más gazdaköri tag. Szesztes italt csak közös mulatságok idején lehessen a gazdakörben fogyasztani, betévedt pityókos embert nem szabad kitessekelni, aznap estére inkább menjen haza az egész társaság szemrehányás nélkül. Másnapra észretér a hibás ember, — ha igaz ember.

Hogy mi mindenre alkalmas a gazdakör, bajos volna „sorjába” szedni, mert „a hány ház, — annyi szokás!” de megkísérlem *időrendben*, hónaponként elősorolni egy jól beállított falusi gazdakör működését.

A nyár az ő forróságával, amely a gazdakört álmoossá teszi, de csak azért, mert ebben az évszakban ér tetőfokot a gazdasági erőfeszítés: kaszálás, kapálás, aratás, cséplés munkája, s mert fáradt is a kigazda — nem alkalmas „kaszinózás”-ra, legfeljebb esős vasárnapi délutánokon.

Szeptemberben már élénkül a gazdaköri tevékenység. Itt az ugarolás, tarlótorés, vetőszántás ideje; első vasárnap *ekeversenyt* tartunk; másik napon a vetőmagcsávázást mu-

tatja be a szaktanár; 3-ik vasárnapon sorvetőgép próba tartatik, vagy rosta és triörverseny, a vetőmag előállítás okából. A gazdaköri kenderáztató rendbehozatik.

Október első vasárnapján megtartják a községi tenyész-állatdíjazást s községi apaállat szemlét; másodikon szőlő szüreti gépek, eszközök mutattatnak be, illetve próbáltatnak ki, kapcsolatban gyümölcsszedő s feldolgozó eszközök s gépek használatának magyarázatával, tekintettel a gyümölcsszüretre; 3-ik vasárnap a gazdakörben községi gyümölcs-, szőlő-, termény- és veteménykiállítás rendeztetik, d.ú. bejárják az *egész határt* s számbaveszik a dűlőutak, határjelek, a vízmosások, fásítások, gátkötések állapotát, megvizsgálják a községi faiskolát, közlegelőt s községi erdőt; a károkat, hiányokat, újításokat számbaveszik, hogy még a hó leesése előtt mindent helyre hozzanak közös erővel. Ha ezen a *határjáráson* a gazdasági felügyelő is jelen van, annál jobb. Negyedik vasárnap egy szaktanár közbejöttével takarmányelőkészítő gépek: szecskavágó, daráló, tengeriszártépő gépek stb. bemutatása történik.

November hó első vasárnapján ünnepélyesen megindítják az *államsegélyes* háziipari tanfolyamot; 2-ik vasárnap a járási állatorvos tanítást tart az állati betegségekről s azok elkerülési módjairól; 3-ik vasárnap a baromfikeltető gépet mutatják be, egy baromfitenyésztési előadás kíséretében; 4-ik vasárnap előadás tartandó a fejős tehénről és befejezendő az egy héttel előbb kezdett *fejő verseny* az eredmények ünnepélyes kihirdetésével.

Decemberben az első vasárnap évváró gazdaköri választmányi ülés tartandó (tervezések a jövő évre), amely után gazdasági előadást tart az emberorvos emberi betegségekről, a lakás téli kezeléséről, gyermekbetegségekről; a hónap elején megkezdik a naponkénti estéli egyórás gazda-

sági legénytanfolyamot; *2-ik vasárnap* előadást hallgatnak az elletésről, növendékállatok ápolásáról s közösen megtekintik a háziipari tanfolyam előhaladását. *3-ik vasárnap* megtartják az évváró gazdaköri közgyűlést, vizsgát tartanak a 6 hetes háziipari tanfolyam végeredményeiről, a készítményekből kiállítás állítandó fel, s a hét utolsó napján, a karácsony hete előtt az esteli gazdasági tanfolyam is befejezendő egy vizsga keretében.

Január hó első vásár-, vagy ünnepnapján megindítandó a leányok gazdasági (háztartási) tanfolyama, délutánonként egy órával, s esetleg az egész napos, 6—8 hetes *2-ik háziipari tanfolyam* ifjak részére; *2-ik vasárnap* a gazdakör javára farsangi táncmulatság tartatik; *3-ik vasárnap* a jegyző előadást tart a polgári kötelességekről és jogokról; *4-ik vasárnap* a lelkész ismerteti az antialkoholizmust.

Februárius hó első vasárnapján népies színelőadás tartandó a gazdaköri pénztár javára; *2-ik vasárnap* a községi kertész nyilvános gyakorlatot tart a gyümölcsfák téli oltásáról s megmagyarázza a kerti melegágy készítését; *3-ik vasárnap* egy kiállítás keretében befejeződik a *2-ik háziipari tanfolyam*, vagy a gazdasági kurzus ünnepélyes vizsgatétel formájában; *4-ik vasárnap* vagy ünnepnap a gazdakörben gazdasági mozgófényképes bemutatás és magyarázat tartatik.

Márcziusban egy réti és szántóföldi *boronapróba* tartandó; következő alkalommal hizlalt állatok kiállítása és versenye rendezhető. Egy vasárnap — ha az idő megengedi — tavaszi határjárás tartandó szakemberek vezetése alatt.

Áprilisban egy gyümölcsfakezelő- s oltóverseny lesz hasznos; más vasárnapon gyakorlati előadást tartson a községi kertész a gyümölcsfák károsítóiról, egy-egy napos

kirándulás rendezendő vasárnap a szomszéd bolgár rendszerű zöldségtermelő telepre; egy vasárnap pedig előadás tartandó a vetések s füvelők tavaszi ápolásáról.

Májusban fűkaszálógép, lógereblye-, szénaforgatógép bemutatás következhet; más vasárnap határjárás tartható, ekkor számbavehetők az ősszel megkezdett műtrágyás kísérletek addigi különbségei is.

A nyári hónapokban mind kevesebb a szabad idő, a vasárnapok is a pihenésre hellenek, mégis egy-egy vásár- vagy ünnepnap rendezhető lókapalógép bemutató, szántás verseny az ugaron, több napos gazdasági tanulmányút távolabb fekvő haladottabb gazdaságú vidékre, gazdasági háztűznézés, udvarbírálat stb.

Legyen azonban a gazdakörnek minden tevékenysége meggondolt, a hatást s sikert mintegy előre kell biztosítani, az egyéni hasznát közvetlen érezze a tag s résztvevő; első helyekre az igazi érdemek kerüljenek, de meg kell mutatni a módot, hogy mások is előbbre kerüljenek.

Még sok dolga van a gazdakörnek a községben, de ezekről munkám egyéb helyein is lesz még szó.

*

A megalakulás után nyomban meg kell tenni az *első lépést* akár a vármegyei gazdasági egyletnek, akár az állami kirendeltségnek, de a vármegyei közigazgatásnak is. Nemcsak tudomást kell, hogy vegyenek egy falusi gazdakör megalakulásáról, de azonnal hóna alá kell annak nyulni. A megalakulás után következő első gyűlésen jelenjék meg a *vármegye embere*, a gazdasági egylet s miniszteri kirendeltség megbízottjának társaságában, tartson buzdító beszédet s nyomban nyújtson egy valóságos segítséget a falu leg-sürgősebb bajában, akár a gazdasági egylet, akár az állami

segély eszközeiből. Lehet az első (a gazdakört megkedveltető) támogatás egy községi bika, vagy kan adományozása, a községi közkut rendbehozatala, egy községi tűzfecskendő adományozása, ingyen fajbaromfi, vagy gyümölcsoltványkiosztás stb. stb ; rendszeresíteni kellene egy kisgazdák által használandó modernebb gazdasági gépgyűjtemény (egy Sack-eke, rétbورونا, rosta, triör, szecskavágó) ingyen adományát is a gazdakör használatára. Célszerű még a gazdaköri alakulást állatdíjazással, vagy jutalmazó gazdasági háztűznézéssel összekötni, de különösen elmáradottabb községekben jó hatása, ha a „hivatalos urak” nem jönnek üres kézzel. Az „ingyen” adományokat azonban nagyon megfontoltan és okos körültekintéssel kell kiosztani, mert az „ingyen”-hez szokottak telhetetlenek lesznek és nem is becsülik meg úgy amihez könnyűszerrel jutottak, mint azt, amiért fáradni és „pénzt kiadni” kellett.

III. Falusi szövetkezetekről.

Nagyon vitatható, hogy a községek előljáróságának hatáskörébe tartozik-e mai napság, a falusi lakosság mindennemű erkölcsi és különösen anyagi javainak előmozdítása?

Egyrészt annyi közigazgatási teendővel van megterhelve a községi előljáróság, hogy alig érkezik reá az egyesek és összes lakosság, vagy a községi lakosság valamely csoportjának anyagi előnyeit előmozdítani; gyakori eset ugyan, hogy pl. ott, ahol közbirtokossági ingatlan vagyon van, a minek irányítására, ha lehet, sietnek megszervezni a közbirtokossági tisztikart törvényadta önkormányzati joggal; ám arra is tudok példát, ahol a község tart fenn „községi boltot“, lakosai szükségletének kielégítésére, de már túlságosnak tartom az újabban főhatósági jóváhagyással fölállított u. n. községi korcsmákat: csak azért, hogy jövedelmével a *községi pótladó* leszállíttassék s¹ még tévesebb ez intézmény (?) akkor, ha ezen a magán korcsmákkal való konkurálásra odaállított községi korcsmákat egy régi korcsmárosnak adják bérbe, tehát nem házilag kezelik és mérik ki az italt.

A városokon régen indokolt az érdekcsoportokként való *szövetkezés*, mely „a kis termelőt, vagyis a lakosság zömét (a falúkon) a nagy tőke előnyeiben részesíti!“ *

A falúkon, kivált az erdőlyrészi falúkon, a lakosság

* Magyar Mezőgazdasági Közigazgatás, 591. oldal.

zöme ma is gazdálkodó, még is nem bízható — fenti okokból — anyagi érdekének előmozdítása a községi előljáróságokra, mert hiszen a legtöbbször egyszerű viszonyok között a muszáj gondozást, pl. a mezőrendőri törvényt sem bírja végrehajtani (elegendő apaállat tartás, vizmosások megkötése, partomlások fásítása, arankairtas stb. stb.) A közbirtokosságok is ezért szervezkednek s veszik ki ügyeiket az előljáróság kezéből, de meg minden falusi primitivuság mellett is sok falusi gazdaember kezd önállóan gondolkozni és társulni eszméi, tervei kivitelére (cséplőgépszerző, malomtartó társaságok, tej, baromfi és tojásszedő paraszt bizományos).

S ha a paraszt emberek zöme a *kinyilatkoztatás* pillanatáig nem is sejti az összetett erők elvét és hatását, meg kell neki magyarázni, fel kell világosítani s hajlandóság esetén erőltetni kell a szövetkezést, ha van a falúban egy független vezető, *aki az apostol szerepére vállalkozik*, de annak aztán egész embernek kell lennie. A szövetkezés elméletében gyönyörű ígék vannak, általában ösmeretesek, nem kell azokat itt felújítani, de az bizonyos, hogy eleinte a gazdakörben kell a falusi embert oktatni, hogy vigyázzon a saját bőrére, s utóbb a szövetkezetben kell kitanítani, hogy hol támadják, milyen eszközökkel és módokkal szorongatják s hogy az az egyesült erők révén miként védekezzék — de soha ne támadjon!

Mert nagyon sok alak és intézmény van, amely a kisgazdák tömegén élösködik szerényen, meglapulva, feltűnés nélkül, de hatással, mit minden faluban mutat egy-egy beszegezett ablakú s nem füstölő nádfedeles ház, egy-egy külországi útlevél. Évenként 1—2 existencia pusztulása nem feltűnő — ám az alispáni statisztikában a százak kivándorlása már megdöbbentő.

Mint mindenütt a világon, a gazdasági szer-
vezkedések kezdetén nálunk is, a *hitelszövetkezetek* kelet-
keztek legelsőbben; igaz, a bankintézmények se voltak
20 évvel ezelőtt igen elterjedve, de még a jól szerve-
zett szász társadalomban is csak 14–16 évvel ezelőtt
indultak meg a falusi Raifeisen hitelszövetkezések. Gyerme-
k-bajai majd minden falusi hitelszövetkezetnek voltak és van-
nak, amíg a vezetők s a tagok beleszoknak. Eleinte a könnyű
hitel pazarlásra csábítja az embereket, de az óvatolás, az
executio, az igazgatók felelőssége: medrébe szorítja csak-
hamar a könnyű hitelezést.

„Mire kell a pénz? Arra sok lesz a kért pénz?” Ma így
kezdődik az ügylet, ha csak lehet, szövetkezeti tag legyen
a jótálló. S áldomást előre nem szabad inni (mert a kezes a
bankkölsönöknél így lett szoktatva), ha visszafizeti a köl-
csönt, ám legyen áldomás, de már akkor meggondolja a
dolgot az adós. Ugyanegy időben adós, kezes-jótálló nem
léphetnek más váltókon kölcsönös hitelügyletekbe. A hitel-
szövetkezet mézes heteiben ez is dívik s megromlik három-
négy existencia.

A tagok érezzék, hogy a központtal szemben közösen
felelősek, közös a jótállás; ha a kölcsönzés nyilvános, *nyilt-
ságra* tanítja a népet a szövetkezet.

A betét szaporítására buzdítani kell a tagokat és hogy
ez mindjobban nőjön, a heti huszfilléres betéteket (zsellértől,
szolgalegénytől, szolgálótól) a szegény emberektől el kell
fogadni, így bővül a szövetkezet nem felelős kültagokkal is.
Látom a kis cselédemet, hogy várja kicsi takarékkönyvecské-
jével bizalommal, sőt rátartóan az ő Árgyirus királyfiát —
a komoly udvarlót. Igaz, eleinte én adtam ki béréből egy
koronát, de ő vitte be a postatakarékba.

Ha az üzletrészek be vannak fizetve, a betétek nőnek,

a forgalom emelkedik, a lehetőre le kell szállítani a kamatot, hogy ne csak a városi bankkal, de a titkos uzsorással is sikeresen fel lehessen venni a versenyt. Igaz, ez az uzsorás is szemesebbé vált azóta, mert ad kölcsönt 1—2%-al olcsóbban, mint a szövetkezet — de kiköt magának bizonyos számú kaszás napot, az asszonyoktól véka búzát, a lányoktól szőtteseket, végváznakat, sok másfélét, ami nem pénzkamat — de igazi uzsoráskamat.

A vezetők, az urak csak addig végezzenek minden dolgot, amíg a nép sorából hűséges bízalmasokat nevelnek maguk mellé. A megszorúlt ember bízalmasabban súgja meg a kölcsönkérést „Mihály bá”-nak (a pénztárnok), mert a tiszteletes úr előtt restelli. Más helyeken megfordítva áll az eset.

A törlesztést, a kamatfizetést szigorúan be kell követelni s ha lehet, ez is nyilvánosan történjék. Ez is emeli az önérzetet.

A tartalékalap gyűjtése a jobb jövő záloga. Ahol sok van, függetleníti a szövetkezetet a londoni kamatlábtól, még a központtól is — persze csak rövid időre.

A központ respektálja a falusi szövetkezet autonómiáját, a kölcsönöket folyósítsa mielőbb — s mindig a lehető olcsó kamatra s kevés aláírássra. Hiszen az útszéli „Csák Máté” is nyújt hitelt egyszerű becsületszóra. Olyan varázsa van a kölcsönpénznek a megszorúlt falusi ember előtt, hogy még a titkos paraszt uzsorás is megelégszik a parulával — lehet, hogy nemfizetés esetére az „ördög” a tanú!

S ha megerősödött a hitelszövetkezet, van már tartalék alapja, s így meg van az egyetértés, az önbizalom, hogy az egyszerű hitelműveleteken kívül a falusi gazdaközönség érdekében nagyobb tevékenységbe kezdjen: szülje meg legalább a fogyasztási vagy a tejszövetkezetet.

Ha fejletlen a földművelés, kössön olcsó szerződést egy gépgyárral ekék, rosták, triőrök stb. kisgazdáknak való gépek tömeges beszerzésére s törlesztésre ossza ki a haladni akaró gazdák között. Így lehet megkezdeni a műtrágyák tömeges terjesztését és tejtermelő községekben korpát s másféle póttakarmányt lehet tömegben és olcsón vásárolni a tagok közti szétosztás céljából. A kisgazda a 20 fillér megtakarítást is megbecsüli, de meg jobb minőséget kap. A hitelszövetkezet vállalhatja a szilvapálinka főzését, a Hanygától tömegportékáért jobb árat kap, mintha literenként szedi össze titokban a csempész.

A hitelszövetkezet tömegesen szerezhet be tagjai részére teheneket vagy üszöket, vagy anyajuhokat, vagy magkocákat. Ha a szászok Raiffeisen szövetkezetei, vagy a *somogy-megyei* hitelszövetkezetek nem irtóznak ilyen közmunkától, máshol is meg kellene kísérelni, mert az egyszerű váltóhitel kezelés kényelmessé teszi a vezetőket.

Igaz, ehhez az is kell, hogy az elnök ne mutasson bankigazgatói allűröket, a könyvelőnek ne csak a kamatláb feküdj meg a szivét s a bizalmi férfiak ne gráciából kezeljék a kölcsönkérést. Azután birjanak olyan fokú közigazdasági érzéssel, mint a szászföldi vagy somogy-megyei kollegák. S ha már ezt a tudást papnevelde, tanítóképezde, közigazgatási tanfolyam elmulasztotta beléjük oltani, miért ne lehetne minden megyében egy-egy 3—4 napos táfolyamot tartani a falusi szövetkezeti apostolok részére, minden 5 évben egyszer?

Kezdetben hetenként egyszer van üzleti nap a szövetkezetben. A vasárnapot hagyjuk meg a népnek, de szombat este igen alkalmas, hogy mennél többen gyűljenek össze (akkor már mindenki ráér) s jó, ha a hitelszövetkezetnek nagy helyisége van, ülőhelyekkel, olvasnivalókkal s a *kassza*

becsukása után, pipázás lehetőségével. Bizonyára kevesebben töltik el a szombat estét a korcsmában! Még célszerűbb, ha a hitelszövetkezet helyisége szomszédos a gazdakörrel s esetleg bele van toldva a fogyasztási bolt, vagy a tejszövetkezet, vagy a háziipari műhely, vagy községi hidmérleg; így alakul ki egy tető alatt a falúháza, *a nép háza*, amelynek az építésében szívesen segít a földművelésügyi kormány (kirendeltség), ha a faluban már jól fejlődő szövetkezeti élet van.

A *fogyasztási szövetkezet* még inkább védekezési szervezete a falusi gazdatársadalomnak, de még több óvatosságot, állandó utánjárást igényel a vezetők részéről, mert nem elég csak beállítani a fogyasztási boltot s aztán elpihenni.

Igaz, a hitelszövetkezetnél csak a pénz és a kölcsön törvényeit kell érteni, de egy falusi fogyasztási szövetkezetnél e két fő fogalom közé nagyon sok gond, tudás, kereskedelmi ügyességnek kell beszorúlnia, mert a csizmatalptól a szalámiig sokra kell ügyelni.

Ha a falusi szatócok vagy a közeli város jó portékát adnak tisztességes áron, ellehet a falú fogyasztási bolt nélkül, de ha hitvány a portéka és drága is, vagy mert igen rossz, azért drága, vagy mert a kimérésnél akad csalás, meg kell csinálni a fogyasztási szövetkezetet, de csak úgy, ha kellő bizalmi társak segítségével egy másik vezérapostol áll az intézmény élére, értve ezalatt valamely lelkészt, tanítót vagy más falusi értelmiséget, akinek egyéb társulatnál nincs hivatala.

Mindenesetre a „Hangya” kötelékében kell megcsinálni a falusi szövetkezetet, feltéve, ha az elsőbben jegyzett üzletrészekből olyan nagy tőke áll rendelkezésre, hogy a forgalmi cikkeket saját hitelére közvetlen a gyártól, termelőtől rendelheti meg. Hát ilyen szövetkezet is van, de csak azért

csinálni fogyasztási boltot, mert valami régebbi falusi szatócs bukófélben van, vagy jutányosan túl akar adni üzletén: nagyon olcsón kell hogy kapja az új szövetkezet a régi boltot, mert különben a régi üzlet betegsége befertőzi az új boltot is.

Azért sem érdemes fogyasztási boltot erőltetni a faluban, mert valakinek eladó zsirja, szalonnája, bora vagy szilvóriumja stb. szokott lenni s visszásabb dolog, ha a falusi „urak“-nak fényűzési (gyomor) igényeik vannak s a nép is megsejtven a „jóféle“ dolgokat, reá kap szardiniára a füstölt hal helyett, a szalámira a szalonna helyett, a 60 filléres bor helyett a hosszunyakú italra, a fenyőpálinka helyett a likőrökre — rummal sűrítve, a juhtúró helyett az ementhálira. Ezt jól jegyezzék meg maguknak a fogyasztási boltot csináló „urak“ és a „Hangya“ szövetkezetet informáló tisztviselői is, mert nem az a logika, hogy ha eddig a szatócs rossz portékával rontotta el a népet, ezután a jó (de nem neki való) csemegével rontsuk el. Ez szól a szövetkezet urainak.

Láttam olyan szövetkezeti számadást, ahol a „központ“ az első megrendeléssel beállított egy-egy üveg rozsolist, állást és vanília likört — az évvégi számlában már megötszöröződött ez az „uraknak“ való ital, mert a menyecskék kaptak rá — azaz, hogy az udvarlóknak kellett. Ezt a ballépést a legelső árúrendelésen a központi tisztviselő követte el. Csikócsengőt küldöttek olyan helyre, ahol csak bival-lal járnak, valami lehetetlen pantallont, ahol még a magaszótte ruhában jár a nép s egyéb más, nem az illető községben eladható árukat, — már az amerikai bakkan-csok terjesztése élelmes dolog volt — ellenben remegek, ha a kis cselédem a falujába talál menni vasárnapra látogatóba *gummisarkos, piros csizmájában*, mert a következő héten megrohanják a „Hangya“ boltot a

falusi leányok — a gummisarokért. Milyen novella tárgy?! Valami kényes kolozsvári dáma féltette a parkettjét a cseléd csizmasarkától s reá verette az elhasznált gummisarkot a leányzó lábbelijére — s most már nem is divatos „belső leány“ az a Monostori-úton (Kolozsvári Fauburg de St. Germain) ha nem gummisarkos a lábbeli — ám azért reggeli tűzgyújtáskor a gummitlan csizmában kopog be keményen a Penzsi!

Nem arra való a fogyasztási bolt, hogy a „nép liter-számra igya a theát, kilogramm számra főzze a kávé“, s bizony az elnökek minden este be kell néznie a „boltba“ s revidiálja a „kontós“ jegyzéket s vigyázzon, nehogy az ő és a választmány hitellapja legyen túlterhelve sörrel, rummal, cukorral és másféle jókkal! Mert ha az „uraknak szabad, hát nekünk is lehet“ elv már első években könnyen fellendül a szövetkezet hitelének róvására. A mi vidékeinken nem sokat használnak a „boltban“ a napibiztosok sem, mert napidíj fejében be-be frustukolnak, az „üzletvezető árúhiánya“ mérlegtétel róvására.

Ezek az „üzletvezetők“ Achilles-sarka a fogyasztási boltoknak. Talán legcélszerűbb volna helyben nevelni parasztemberből, vagy még jobban vallami ügyes parasztasszonyból, — de tisztességes jövedelmet kell nekik biztosítani és mindennap számon kell venni jegyzékeiket. Jó gondolat merült fel a „Hangya“ valamelyik gyűlésén, hogy a fogyasztási bolt ellenőrzésére egy *falusi női bizottságot* kellene alakítani a papné, tanítóné, jegyzőné elnöklete alatt. Egyszóval hamar elmúlnak a fogyasztási szövetkezet gyermekbetegségei, ha állandó az ellenőrzés, irányítás és számadás. Így legalább a falusi értelmesebb asszonynépet is bele lehet vinni valami társadalmi együttérzésre, az összlakosság javára.

Bármekkora is a jegyzett üzletrésztőke, nem helyeslem,

ha a „központ“ rendelésfelvevő közege egyszerre mindenből sokat rendeltet; az első hónapok jövedelme nem elég a törlesztésre, új rendelést csak utánvéttel küldenek a központi raktárból, azt 8 — 10 napon át nem tudják kiváltani a vasúttól, ott romlik vagy apad s az új csemete fonnyadni kezd. Eleinte csak a legszükségesebb szükségleti és fogyasztási cikkekkel kell felszerelni a boltot, hogy a szomszédal azonnal felvehesse a harcot!

Azon is tünődöm, ha a szomszédban a termelő helyen könnyebben s olcsóbban hozzá juthat a szövethozat a liszthez, borhoz, sörhöz, szalonnához, miért kelljen azt a távolabbi központból rendelni (ha a vidéki hitel is kielégítő!), hisz a központnak még elég tere lesz a gyarmatárúk, nürnbergi áruk, ruházkodási cikkek stb. olcsó elhelyezésével! Ezen talán mégis lehet gondolkozni.

De leginkább azt kell jól meggondolni, belefogjanak-e a falusi fogyasztási szövethozat megalakításába valahol — s úgy vélem, hogy a megalakuláshoz szavának kell hogy legyen vagy a főispánnak, vagy az alispánnak — s ha nincs helye vagy értelme az alakulásnak, vagy a vezető elemek nem megbízhatók, egy kormányrendelet húzza rájuk a „vétót“!

A *falusi tej- vagy vajszövethozat* már a termelő szövethozatokhoz tartozik s ott van létjogosultsága, ahol a gazdák kezén annyi fölösleges jó tej áll rendelkezésre, hogy annak összegyűjtése, feldolgozása révén a tagok olyan jövedelemhez jutnak, melyet a tejszövethozat megalakulásáig nem kaptak.

Nagy fogyasztó piacoktól, de különösen vasúttól távoli helyeken a vaj- vagy sajtszövethozat lesz hasznosabb, mert a tej, kivált nyáron, a messzeszállítást nem tűri, de a litelek a szállítási költség is terheli, — ám fogyasztó piac

közelében, s vasutállomás mellett legcélszerűbb a tejszállító szövetkezet alakítása — ha, ismétlem, napról-napra sok jó tej áll rendelkezésre! Ilyen szövetkezetek megalakítása, de különösen fenntartása egyike a legnehezebb falusi gazdasági tevékenységnek s megint egy egész embert kíván, olyan egész embert, aki megérti, hogy egy ilyen szövetkezet csak lassan, fokozatosan erősödhet meg, aki nem használja fel a szövetkezetet arra, hogy saját külön, érdekeit is jobban munkálhassa és aki nem kockáztatja a szövetkezetet merész vállalkozásokkal. Kolozsvár környékén 6 szövetkezet alakult 1909. évben a min. kirendeltség támogatásával; tejet elegendőt termelnek, a szállítás is közeli, ismerősök az emberek a tejkereskedelemmel és az élelmiszer hamisítását tiltó törvényekkel, mégis — főleg a tagok megbízhatatlansága miatt alig bírnak megerősödni ezek a szövetkezetek, — mert a tejtermelő kiscgazdák azelőtt megszokták, hogy a tejet egyenként közvetlen hozzák be Kolozsvárra a fogyasztókhoz házrólházra járva, mert a falusi szövetkezet csak 14—16 fillért tud fizetni literenkint, míg a közvetlen fogyasztótól 22—24 fillért szed be a falusi tejes kofa s mert 30—50 egyén megszokta néhány liter tejjel a kolozsvári csavargást, az eltöltött napszámját, fáradtságát, ruhakopást, vámot, piacilletéket nem számítva (akkor kitudódnék, hogy literenként 12—14 fillér marad!). Mindezek elvonják a tejet a szövetkezettől, amely így nem bír életképessé válni. A radikális intézkedés az lenne, ha a városi hatóság közegészségügyi szempontokból betiltaná a falusi kofa tejet, amely azután a szövetkezet útján, ellenőrzés alatt jöhetne be a városba. Itt az erdélyi részeken és sok más vidékén az országnak még elfér egy kis hatósági imperativum, ha jó szándéku; öreg falusi emberek ma is vallják, hogy az „abszolútikus” évek sok jót hoztak — „mert instálom a német megparan-

csolta, erőszakolta (valami közmunkát) s ma is hasznát látjuk!”

Ezen Kolozsvár vidékéről hozott adatok máshol is lehetnek iránytadók — de más feltételei is vannak a falusi tejszövetkezet prosperitásának. Annyi tej gyűljön naponként, hogy az üzleti költség fejében legfeljebb egy fél fillér terheljen egy egy liter tejet. Nagyon is ügyesnek kell lennie a tejkezelőnek, a tejszállítónak, alkalmas legyen a tejház, hogy állandóan tisztán lehessen tartani, ezért külön bővizű kútja legyen, a öszövetkezeti helyiség központi fekvéssel kell hogy birjon, de legfőbb kíváncsalom az, hogy a szövetkezeti tagok közös érdekszervezetnek tekintsék a tejszövetkezetet — s tiszta, az napi, jól kezelt tejet hordjanak a tejházba — ezért kell, hogy a szövetkezet embere „egész ember” legyen, aki nemcsak a tejkezelést, a tejszövetkezet könyvelését értse, de legyen Krisztusi türelme a furfangos apró tejhamisítókkaal megküzdenni.

Allattenyésztési szövetkezet célja, hogy jobb tenyészállatok tartása, nevelése, s terjesztése sikerüljön a falukon vagy nagyobb környéken.

Még bikatartásra is alakulhat ilyen szövetkezet. Pl. egy tejtermelő faluban rövidesen elterjedt a több tejet adó tarka (nyugati) marha, a megyei szabályrendelet szerint azonban azon a vidéken csak erdélyi magyar fehér marhát, illetve bikát tartanak: összeállanak egy-egy falu tarka marha tenyésztői szövetkezetté s ezen alapon tisztavérű nyugati bikákat állítanak be. Ilyen tenyésztési szövetkezet útján rohamosan terjedne el a mindinkább tisztajellegű nyugati tejelő marha. Ha ezzel összefüggésbe hozzák a mesterséges takarmánytermelés fejlesztését, póttakarmányok bővebb etetését, több trágya termelődvén, a talajművelés is okszerűbbé válna a nagy városok szomszéd községeiben s

hamar bekövetkeznék az a fejlettebb kultúra, amely a városok élelemtermelő vidékétől elvárható!

Ujabbán állattenyésztési szövetkezetek cége alatt *falusi állatbiztosító szövetkezetek is alakulnak* a budapesti orsz. állatbiztosítói szövetkezet kötelékében — mint viszont biztosítottak. Olyan községben, ahol gyakori a szarvasmarha elhullás (circa 8 – 10 drb.) már érdemes megalakítani, ha legalább 20 gazda jelentkezik 200—300 számos állattal. Mert itt is áll, hogy mennél nagyobb az érdekelt-ség, fizettség esetén annál kevesebb jut egy-egyre. Mai megállapodások szerint minden 100 korona becsérték után 3·5% a kártérítési kötelezettség egy évben, azon felül már a központ fizeti a kártérítést ad infinitum, ha a falusi szövetkezet a 1/2% viszontbiztosítási részleteket befizette a központ pénztárába. Nagyon egyszerű az ilyen szövetkezet kezelése, hasznos azonban csak úgy lesz, ha az igazgatóság lelkiismeretes a becslésnél, kármegállapításnál, állatorvosi gyógykezelésnél s a tagok is respektálják a közös érdeket: mert az ilyen szövetkezet leginkább a tenyésztőmarha megvédésére, kártérítésére szolgál — s nem alkalmas kupecmarha, hibás, beteg, állatok biztosítására, továbbá „megszakasztott”, erőszakkal tönkre tett, kicserélt stb. állatok pótlására.

Ezért a helyi viszonyoktól függ: milyen fajú nemű és minőségű állatok vétessenek fel a biztosításba.

A jól működő és megerősödött tejszövetkezeteknek mellékfoglalkozása lehet *baromfi* tenyésztő, tojásértékesítő szövetkezeti alosztály szervezése is — mert e téren is a szedőköfák érdemetlen jövedelmeket szednek a kisgazda rovására.

A gazdakör kötelékében alakulhatnak *cséplőgépvásárló* társaságok, falusi *malomszövetkezetek*, gyümölcstermelő,

értékesítőszövetkezetek. A hitelszövetkezet mellékműködése lehet *pinceszövetkezet* borértékesítő társaság alakítása legelővásárló vagy birtokparcellázó vagy *földbérlo* társaság szervezése — ez utóbbihoz azonban az kell, hogy a nagybirtokos vagy a *holtkézi birtok* némileg engedjen kényelméből. Ezek ugyanis szivesebben adják bérbe birtokukat egy bérlőnek, aki aztán szemök láttára csinál földuzsorát, a munkás és törekvő szorgalmas falusiaknak albérletbe parcellázva a birtokot.

Még hasznos intézménye lehet a falunak a *háziipari* szövetkezet, amidőn olyan helyeken, ahol valamely elegendő nyers anyag állandóan termeltetik vagy könnyen kapható s azt nagyobb számu falusi emberek a tél folyamán piacképes formában feldolgozzák — a jövőben a házalás útján való értékesítés helyett a kész árukat szövetkezet útján termelik és értékesítik.

A szorgalmas falusi asszonyok háziipari munkáját is fel lehet karolni szövetkezeti uton. Az erdélyi részek sok vidékén még szorgalmasan szőnek és fonnak az asszonyok, de a kész s különlegességénél fogva kedvelt portéka értékesítése vagy egy-egy fellobbanó „tulipán mozgalom”-tól függ, vagy a szedő-házaló jóakarától. A *nagy-petrii* hitelszövetkezet vállalkozott egy időben a vidéki varrottasok és szőttesek szövetkezeti irányítására, értékesítésére; — mert addig a „boltos” adta a parasztasszonyoknak a fonalat, pamutot vagy a vásznat kamathitelbe s levonta az árát a behozott kész portéka árából, az értékesítés útján elért jövedelemből azonban már nem részesítette a termelőt. Így van ez a Kalotaszeg más községében s egyéb erdélyi vidékeken is. Minden háziiparos vidéken, kellene egy „Gyarmathy Zsigá”-né, aki tanít, buzdít, új irányokat terem, az értékesítést irányítja, mert nagyon fontos, hogy

faluinkon téli időben is foglalkoznak a munkáskezek, mint-hogy télen sem szünetel a gyomor és „rovatal”.

*

Alkalmas, értelmes és önzetlen vezető jelenlétében akármilyen szövetkezet is létesíthető a falvakban, ha a célt szolgáló anyag vagy alkalom megvan s a nép hajlandóságát megtudjuk nyerni — viszont nem szabad erőltetni semmiféle szövetkezést. Egy falusi gazdasági akció megindulásával sok mindent kell figyelembe venni s jól megjegyzendő, hogy „aki a kolompot felkötí, az becsülettel rázza is”. Az elmúlt években sok községben hirtelen alakult mindenféle szövetkezés, pedig évekig tart, míg a tömeg megszokik s beletanul egy-egy társas intézménybe — hiszen autonómiai érzéke sincs még kifejlődve, akkor mikor a községi képviselőtestületbe is kommandóra szavaz! Sok helyen az értelmiség csekélyke hiusága volt szülőanyja a szövetkezéseknek. Ez sem baj, ha a nép már értelmesebb s maga is kitart intézménye mellett, de több szövetkezet vezetését ritka falusi apostol bírja meg. Épen azért kívánt, hogy ott, ahol a falusi lakosságnak értelmessége és ügyszeretete fejlődésben van és állandó, minden értelmes (intelligens) falusi vállaljon népe érdekében önzetlen közszerepet, de legyen kitartása, türése, állandó munkaszeretete, mert a „szalmaláng” nem csak neki árt meg, hanem hosszú időre bizalmatlanná lesz a nép minden újabb társadalmi intézmény iránt. Érintetlen falvakban legelőbb a gazdakört (olvasó egyleteket) kell megalakítani, mert ennek szervezete a legkényelmesebb, a csekély tagilleték nem terheli túlságosan a tagokat, közös felelősség nincs s alkalmas helyiség beállításával barátságos környezetben összeszoktatja a falusi embereket; ha ez megerősödött, jöhetne a hitelszövetkezet,

melyben már a felelősség kapcsait kell hogy megszokja a nép, tehát az egyesült erők hatását is éreznie kell. Ha ebbe is bele tanul úgy a vezetőség, valamint a tag: a felmerülő szükséghez képest fel lehet állítani újabb termelő vagy értékesítő, fogyasztó szövetkezetet — mindég azon főelvvel, hogy a kisgazdatársadalom megvédésére s támogatására alakul.

IV. A gazdasági falusi népművelés szociológiája.

Fáradtságos és küzdelmes életútainkon, a „maga kárán tanul a magyar” keserves közmondás nyomán sűrűn, beválílik a másik mondás igazsága is, hogy a „jó pap holtig tanul”. Mindkét közmondás igen ösmerős gazdasági népünk előtt és, mert — sajnos — nincs módja, hogy holtig tanuljon, sokat és sokszor kell okúlnia a maga kárán. Azaz, a fiatal gazda tanul így, az élemedettebb falusi ember már *tanult*, éppen ezért óvatos lett, halogatós, túlságosan konzervatív s ott sem akar újításba fogni, ahol a sikerről nemcsak szavakkal győzték meg, de tetteket látott, eredményeket ért el. *Dorner* Béla írja le az ő érdekes könyvében,* hogy valamikor egy különben jómódu szász községben a gazdaegylet bizottsága és a falusi előljáróság a falú utcáján végig kísérték az első *Sack* ekét, a próbaszántás megejtése okából; az öreg szászok a kapuból fenyegették meg a bizottságot, hogy „talán megakarják rontani a földet”? Ma a legnagyobb szász községből is kivetnék azt a gazdát, aki fakéivel akarna szántani — inkább vennének neki közös pénzből. Az erdélyi részeken, kivált vegyes községekben még mindig kísért az iskolatörvény kényszerének hatása, még mindig sok engedményt kell tennie a tanítónak, hogy csak akkor tartson iskolát, amikor az „iskolaköteles gyerek”

* Az erdélyi szászok mezőgazdasága. Irta *Dorner* Béla 1910.

valósággal beszorúl az iskola falai közé. Am az is igaz, ha bőséges a vakáció s libalegeltetés idejére már megcsik a nagy vizsga, hálás a szüle, mert télen ő maga szorítja be a gyereket a tanító úr elé. Szabad idejében azonban már munkatárs a gyermek a kisgazdaságban mint szántó, libaőrző, ostoros; így ami kenyeret megcsik, azt meg is keresi.

Az ismétlők iskolázását még nagyobb kényszernek látja a gazda, de már némileg paraszti önérzetébe is vág a kamasznak. Ám Isten őrizzen a törvényes kényszeret védelmezni; aki tanítóságra vállalkozik, az türelemre is vállalkozik, hogy népét tanulásra már az óvodától kezdve édesgetve szoktassa. Meglepi az a kényszerérzet a felnőtt gazdát is, ha „beparancsolják“ egy előadás vagy tanítás meghallgatására. Eszembe jut egy esetem a Hajdúság egy nagy községében (1896-ban), hol, bár a Gazdasági Egylet megüzente jó előre a vasárnapi téli előadást, az egyik előjáró jelentkezésemkor odaszól a hajdúnak: „Eredj csak János, verjél csak be pár embert a templom elől a tanácsterembe!“

Még szép szóval sem szabad a falusi embert kényszeríteni, hogy jelenjék meg egy előadásra. Jó, ha az előjáróság kihirdeti, szombat délelőtt a tanító úr a gyermekekkel megüzeni a vasárnapi templom utáni „szavalat“-ot, nem árt, ha a tiszteletes úr templomozás előtt szól róla 3—4 jobb gazdának (lehetőleg más és más utcából), „hogya aztán istentisztelet után megkéne hallgatni a tanár urat.“ Beszállván a faluba, a kocsiról magam is odaszólok egy-két jobb-képű gazdának: „aztán legyen szerencsénk!“

Addig is amíg a gazdaköri helység kialakul, tanítások tartására legalkalmasabb az iskola terme, kivált ha a padokat körbe rakják. Ha esetleg kevesen jelentkeznek, ne átálja a tanító úr vagy a tiszteletes úr, lakásába invitálni a gyülekezőket — nagy megtiszteltetés ez — s már a leg-

közelebbi alkalommal kétannyian fognak gyülekezni az iskolatermébe is szívesen.

A községi tanácssteremtől óvakodik a nép, mert amikor oda kell gyülekeznie, valami nagy dolgot követel a szolgabíró, azaz hogy a törvény! Az meg nem kellemes. Meg a mágnásparaszt és az érdemes előljáróság nem is szereti beszoktatni a népet oda, ahol ő tanácskozni szokott. Ám, megint a törvényes intézmények megszokása okából nem árt, ha a faluházába is invitáltatnak a népek, de ilyenkor ne „hivatalos” ember tartson tanítást.

Azt mondtam, hogy délelőtt templom után legyen a „gazdagyfűlés” (mert úgy kell elnevezni). Igen ott, ahol a gazdák már templom előtt is étkeznek. Ilyen állapotban templomozás után lehet velők beszélgetni ebédig. De sok vidéken az a szokás télen, hogy a kispazda nem reggelizik, azaz templomozás után nyomban hozzálát az asztal örmeihez, tehát délelőtt 11 óra tájt. Ezt a szokást eleinte nem tudva, nehezen tudtunk közönséget kapni s ha jött is az értelmesebb magyar községekből, nem látszott figyelni, elálmosodott s végül is egyenkint szökdösött ki. Ez természetes is; aznap már a templomban hallgatott egy óra hosszáig istenes beszédet, azután még hallgasson tanulságos oktatásokat — korgó gyomorral. Ilyen nagy épülés s okulásvágy, illetve kitartás még intelligens embertől sem remélhető. Meg kell próbálni!

Ellenben déli étkezéséből megelégedetten tér vissza a gyülekezetbe, gondolatmenete is élénkebb, szívébe beférkőzött a „tanár úr” iránti jóakarat s a népművelés egy napi munkája eredményes lesz.

Gyorsabban lehet hatást kelteni az olyan községekben, ahol a lelkész vagy tanító már régebben rendezgettek általános dolgokról előadásokat vagy felolvasásokat; ahol ifjú-

sági dalkör működik, vagy zene-banda alakult s ahol már mutatóványos előadásokat is tartottak. Ilyen helyre a falú apraja-nagyja szokott begyűlni, falusi színelőadásokra még az „ántrét“ is szívesen befizetik; tehát a modern tanító munkája jó előkészítés lesz a falusi népnek a gazdasági gyűlekezésre. Ez utóbbi helyeken azonban már meg kell válogatni a publikumot. Akit nem érdekel, azt nem kell a megjelenésre erőltetni. A zsellér embernek hiába beszélünk a közlegelő karbantartásáról, mikor neki ott jussa nincs. Gyermekek, leányok nem mindenkor valók a gazdaggyűlésbe, mert türelmetlenek, de derogálnak a felnőtteknek is; asszonynepet is csak olyankor kell meghívni, ha az ő dolgukról van szó, sokszor a férfiaktól külön helyen foglalkoztatandók, mondjuk orvos vagy női előadók által.

A vasárnap legalkalmasabb a gazdasági népnevelésre; az ünnepnap csak akkor, ha a község egyfelekezettű.

Téli időben a szombat délután is célszerű gazdaggyűlekezés tartására, de már vasárnap vagy ünnepnap délután ne erőltessük a dolgot, mert hisz litánia után még a szegény embernek is jól esik egy pohár bor. S annak fenekén már nem a komolyság honol. Bizony eleinte meg-megjártuk, ha egy vasárnap 2 községben akartunk dolgozni gazdasági tanár barátommal. A délutáni község népe már barátságos hangulatú volt, kissé túlságos érdeklődés nyilvánult a „szavalat“ iránt — a komoly megértés rovására. Még jó, ha vidám közbeszólások nem rontották a tanítást. Bizony sokszor kellett részt vennünk a jóakarát nyomán egy-egy keresztelőn avagy lakodalmon, de velük sirtunk a temetésen is; a végén mégis kivittük a gazdasági tanítás rejtett célját, hogy pl. a közlegelőt közerővel az őszen kitisztogatják a gazdakörök. Okkal-móddal, türelemmel, tapasztalattal, igaz népszerűtellel sokat lehet már manapság kivinni a népmű-

velés terén. Ennek több irányzatát gyakoroljuk; az értelmiség-lejtlődés sorrendjében foglalkozom velök:

a) *A vasárnapi népies gazdasági tanításoknak*, előadásoknak idestova 20 éves multjuk van, a vármegyei gazdasági egyletek néhány évkönyvében. Belátván a helyenkénti hatást, a földmívelésügyi kormány talán 1895. óta költségvetés-szerűleg is beállította ezen falusi gazda népművelési akciót, s ma már egy nagy almanach számol be az egész ország területén végzett téli munkáról. Ma is a vármegyei gazd. egyesületek rendezik ezen téli előadásokat, ám mindegy, hogy ki rendezi, de a sikeres vasárnapi gazdasági tanításnak két faktora fontos: az előadás témája s maga az előadó.

Ma már túl vagyunk azon, hogy kényszerítsünk valami témát. Az értelmiség előtt legismertebb s legdivatosabb tárgy is lassan válik ismeretessé a falu népe előtt.

Jó előadó talán mulattatja vele hallgatóit, de nem ébreszti fel benne a vágyat, hogy „ezt jó volna megpróbálni.“ Ma ez a mottója az előadásnak s akkor kész a tárgy is: *arról kell beszélni a kisgazdáknak, amiből hasznót remélhet.* Nem árt, ha az előadó előzőleg megkérdezi az előjáróságot vagy a gazdakör vezetőségét: milyen tanítási téma érdekelné ezidő szerint a gazdákat? Ezzel a feladattal meg is lehet kezdeni a tárgyalást, de mohón kell kapni egy-egy a hallgatóság köréből felvetett kérdésen — a vezértéma befejezendő, s át kell térni az új kérdés taglálására. Helyenként egy-egy állítást nyitva kell hagyni, arra megint jön egy tudakozódás s ennek magyarázata után már az előadó tegyen fel kérdést, mire kimagyarázó válasz hangzik s ime a hallgatóság értelmesebbjei „beleugrottak“ az őszinte, közvetlen disputába — s az előadás sikere már meg van.

Röviden így válaszolom az előadás (tanítás) anyagát, mert különben igen sokat lehetne róla beszélni.

Az előadó föltétlenül jó magyarsággal beszéljen, kerülje az idegen szavakat, a hosszú mondatokat, — de a világért se népieskedjék. Hiszen gyülekezetben a magyar ember is válogatosan beszél. Mondanivalóját, hanganyagát biztosan kezelje s ha egy közbeszóló megjegyzésre vagy kérdésre nem tudna azonnal választ, a kezével intsen türelmet — s megkezdett mondata után adja meg a választ, ha addig eszébe jutott. A világért se térjen ki a kérdés elől — inkább vallja be őszintén, hogy ehhez, vagy ahoz nem ért s szívesen veszi, ha valaki felvilágosítja. „Hasalni” csak azért, hogy tudatlannak ne lássék — éppen nem szabad, s főlényességgel letromfolni a kérdésttevőt meg éppen nem. Akad helyenként egy-egy ravaszkodó, vagy nagyképű tudálékos, aki éppen nem alkalomszerű közbeszólást ereszt meg, ezt tűrni kell. Ha a közbeszóló azonban ismételten csufondároskodni kezd, az előljáróság vagy a gazdakör vezetője lépjen közbe erélyesen s az okvetlenkedő atyafi magától elvonul. Éppen ezért tréfás hangulatkeltések (viccek) csak csinján alkalmazandók, mert mihelyt a nép egy sikerült adoma neveltető hatása alá kerül, a komoly lényeket elfeledi s elveszíti a gondolatmenet fonalát. Hiszen felnőtt kiskorúak állanak a tudománnyal szemben. Nem árt azonban búcsuzóul egy jóízű adomát megereszteni, de az aztán csattanjon, mert ha derűltség nélkül hangzik el, furcsán tűnődve, vegyes érzelmekkel oszlik szét a közönség. Végezetül feltétlenül meg kell köszönni, hogy a meghallgatásra ide fáradtak s a jövőre is szívesen kell ajánlkozni. Általán a „magas lovat” hagyjuk a falú szélén s szívvel, lélekkel bele kell merülni a feladatba, óvakodni a túlságos részletezéstől s így egy vasárnapra egy előadás teljesen elegendő. Sem a kitűzött napot, sem az előadás óráját elmulasztani nem szabad, mert falusi népünk tömegében nem

tűri a lóvátételt s máskor hiába jön ki akármilyen tudós tanár, nehezen kap hallgatóságot.

Hogy ki tartson hát előadást? Hát olyan szakember, aki dolgát jól tudja. Műkedvelők (tanfolyamokat végzett papok, tanítók stb.) legfeljebb *felolvashatnak* valamely gazdasági könyvből, de sokat ne magyarázzanak, mert bele találnak izzadni, mint az almási mester, mikor a tyúktenyésztés nyomán az a kérdés merült fel, mi volt a világon hamarébb: a tyúk, vagy a tojás?

b) Fejlődő, iskolázott, vagyonos magyar községekben a *gazdalegénység* részére rendezett téleesti állandó gazdasági tanfolyamok is sikerülnek. És pedig vagy szombat esténként más és más tételről beszél a szaktanító, de ekkor minden alkalommal egy kerek egész, befejezett legyen az előadás anyaga s a tanfolyam egész télen át tart, — vagy pedig a téli évszak legmunkátlanabb idejében egy-egy 2—3 *hetes* állandó esti tanfolyamot kell beállítani, amidőn már szinte tantervszerűen kell naponta, esténként kidolgozni az iskolában másfél óra hosszát a tanítás anyagát úgy, hogy pl. 3—4 nap egyfolytában ki kell meríteni a faluban *szokásos* állattenyésztési ágat vagy a földművelést, a rét- és legelőkezelést, gyümölcs- és szőlőtermelést stb., de csak annyit, a mennyi a 16—20 esztendőes koponyákba egészséggel befér. Mindennap végezetül félórát megbeszélésre kell fordítani, vagy az előadás megvilágítására alkalmas képek, rajzok, tárgyak, gépek, termények bemutatásával kell az előadott tételeket beigazolni vagy megerősíteni. Ezen *mutogatások* különben alkalmasak a vasárnapi előadások megvilágítására is. Ismétlem, ilyen állandó tanfolyamokat csak nagyon értelmes magyar községekben lehet már rendezni s ahol néhány előadó (állatorvos, gazdatiszt szaktanító) helyben lakik.

c) A gazdasági *határjárások* a szolnokdobokamegyei

gazdasági egyesület kezdeményezte néhány éve. Dicséret érte, mert a falusi néptanításnak erősen közvetlen módja ez a vásárnap d. u. tartandó *mezei séta*. Egész nyáron alkalmazható, hisz a magyar ember úgy is szeret kiballagni a határba, meglesvén, hogy nő a vetés? Ha ez szokás, úgy könnyen szervezhet a gazdakör ilyen tanúlságos határjárást tagjai részére; de ide már legalább is két szakember kell magyarázóként. Mert annyi megfigyelés, tapasztalat, kérdés esik egy ilyen 2—3 órás gazdasági séta alatt, hogy egy szakember alig győzi tudománnyal. Lehet, hogy nyáron talán mégis inkább pihen a gazda; ily helyeken az *őszi és tavaszi határjárásoknak* inkább lesz közönsége. Olyan vargabetében kell tovamozogni, hogy ugar, tarló, parlag, vetés, herés, szántás, kaszáló, legelő stb. mind útunkba kerüljön; mindenütt lesz megjegyezni, magyarázni való bőségesen — ám a hanyagságot ne ócsároljuk, mert úgy járhatunk, mint az egyszeri szigorú állami intéző, hogy a határjárásban minden leszólt földdarabnál elmaradt egy hallgató, míg az utolsó — a vasút felé vivő útra vezette a „tanár urat“.

d) Ide csatolom a gazdasági gépek és eszközök próbamunkáját és bemutatóját is. Ilyen határjárások alkalmával célszerű bemutatni kint a szántón egy-egy újabb s kiszagzáknak való gép munkáját s az azzal való bánásmódot. De még sikeresebb lesz a külön rendezett gépbemutató; de a gépnek ne legyen semmi hibája, s már előző nap be kell csendben állítani és kipróbálni, hogy a bemutatón minden úgy menjen, mint a karikacsapás. Jó tanítómódszer a fiatal gazdák részére a *szántás-verseny* is. Ki tud egyenesebb, egyenesebb, legtisztább barázdákat huzatni, egy kívánt mélységre? S ilyenkor jutalmúl a legügyesebbek között egy-egy jó acélekét kell kiosztani, de kisebb gazdasági eszköz jutalmakat okvetlenül.

Ha olyan a vidék, úgy egy-egy vasárnapon hivatott szakember tartson kint a szabadban méhészeti, kertészeti, szőlőszeti, gyümölcsstermelési gyakorlatot egy különösen rendben tartott telepen. Ilyenek hiányában be kell járni a gyümölcsös kerteket, ahol a vadcsemetéket kiki beolthatja a kertész útmutatása szerint, így megfogamzás esetén jobban örül az oltványnak a gazda, mintha máshonnan kapta volna s kedvet kap a még meglevő vadcsemeték beoltására.

Igy be lehet mutatni a szőlőben a permetező gép munkáját, a méhesben a kaptárkezelést, sőt talán „kalákában” meglehet ejteni közös erővel a hernyószedést is, hogy a bírónak kevesebb legyen a dolga!

e) Ide tartozik a *gazdaköri közös gépekkel* való dolog is. Ha a gazdakör még nem tehetős vagy fiatal még, de életképes, úgy okvetlenül fel kell szerelni — akár a megyei gazdasági egyesület, akár a miniszteri kirendeltség segítségével — olyan kisgazdáknak való gépekkel, melyek a faluban még nem találhatók, de azon a vidéken alkalmasak a földművelésre és a kisgazdák kezébe. Nagyon fontos ám a megfelelő gépek kiválogatása. Még a könnyű acélekétől is fél az óvatos kisgazda, mert „nyúzza a marhát és rontja a földet”. Egy rosszúl választott gép s egy sikertelen géppróba néhány évre visszaveti az ez irányú haladást. Eleinte be kell állítani egy könnyű vasekét, egy boronát, egy tengeri morzsolót, de inkább egy szecs kavágót, később egy rétboronát, egy kisebb vetőgépet stb., s hogy legyen a gazdakörnek jövedelme, a tagok 10—20 fillért fizessenek egy-egy napra, a nem tagok csak azután használhassák dupla áron. A gazdaköri rostának, trieurnek egész évben lesz keletje. Használatra igazságosan csak a jelentkezés sorrendjében lehet kiadni, s egy-egy gazdánál legfeljebb 2 napig állhat egy gép.

f) Az *állatdíjazások* alkalmával is sokat tanulhat a kis-

gazda, ha az jól rendeztetik és igazságosan járnak el a bírálók. Megyei kiállításokra alig jut el a kisgazda; már sikeresebb a mérkőzés a *járási állatdíjazásokon*, amikor a jobb gazdák állanak ki féltett jószágaikkal. Ám a bírálók ne a tulajdonost (jóképű kortest) nézzék, hanem a sorba állított tenyészállatait. Nem helyes, hogy ezen járási állatdíjazásokat legtöbbször a járás székhelyén rendezik; azt tapasztaltam, hogy így a távolabbi községekből nem szívesen hajtják be a különben szép állatokat. Az állatokat nem- és korszerint kell felállítani s lassan, meggondolva kell bírálni; hacsak lehetséges, a bírálókat idegen helyekről kell felkérni, de a gazdasági felügyelő s járás állatorvos okvetlen legyen jelen. Elég, ha csoportonként 3—5 bíráló dolgozik, jegyzetekkel s esetleg pointírozással is. A közigazgatás elégedjék meg a rendezéssel s a gazdasági felügyelő, a tradíció okából, csengő aranyokban hozza ki a díjakat, ne nagy bankókban, mert akárhányszor bajos felváltani, bármennyire is kiforgatjuk a szövethazeti kasszák fiókjait. Pénzdíjakat csak 2—3 első díjat adnék, a többi kisebb díjat ekében s kisebb gazdasági eszközök formájában adnám ki a nyerteseknek. Ujabban *üszöket*, csikókat díjaznak inkább, mert ügyelni kell, hogy az elővezetett állat saját tenyésztésű legyen. Praxisomban még az is előfordult, hogy egy ügyes „mérő ember” más szomszédos járásokba elhajtotta vendégszerepelni a „Bimbó” üszőt. S nyert is. Ha a jury megállapodott a bírálati végzésben, úgy a kihirdetés alkalmával a gazdasági felügyelő mondja el véleményét az egész kiállítás anyagáról, a nyertes állatokat külön is emelje ki: mi azokban a szép és jó, de a tapasztalt hibákat csak általánosan sorolja fel. Piszkos állatot be se kell ereszteni a bírálati térre. Ha azt akarjuk, hogy tanulságos s biztató eredményű legyen egy-egy ilyen állatdíjazás, úgy körültekintően kell rendezni s megfontol-

tan, igazságosan kell bírálni, hogy a következő alkalommal fokozott versenykedvvel állítson be a kiskazda, azaz, hogy már az év folyamán szép állatnevelés legyen a célja.

Utóbbi években a kirendeltség is rendezett u. n. *körjegyzőségi állatdíjazásokat*, olyan vidékek részére, amelyek a járási középponttól távolabb esnek. A fent elősorolt feltételek itt is állanak; helyenként egész gazdasági ünneppé alakultak az ilyen állatdíjazások. Még sokat lehetne erről írni, de ebbe a keretbe elégnék vélem a fentiek megszívlelését.

g) Ha már az eddig leírt úton és módokon tanítani, művelni akartuk a falusi gazdaközöniséget, akkor következő alkalommal elvihetjük őket *gazdasági tanulmányi kirándulásra is*. Úgy tíz év óta vannak divatban ezen államsegélyes kirándulások országszerte s leggyakrabban állami ménesbirtokokra, gazdasági iskolák telepére vezették a kirándulókat. Igaz, hogy ezeken a helyeken sok szépet láttak, valamit talán tanultak is, de a látott példát legtöbbször nem követhették. Olyan helyre, más vidékre kell elvezetni a kiskazdákat, ahol a saját földrajzi, természeti s közgazdasági viszonyaikhoz hasonló kereteket találunk, de ahol 10 — 15 lépéssel már előbbre gazdálkodnak ugyancsak a kiskazdák, mert tanultabbak, értelmesebbek.

Az erdélyi részekből is vezettek kiskazdákat több ízben Mezőhegyesre, Budapestre és környékére, majd az algyógyi földművesiskolába, de célt érő kirándulás 1907-ben volt, a mikor az Erdélyi Gazdasági Egylet kolozsmegyei osztálya Brassó vidékére, az u. n. *Barcasági* szász községekbe vezetett gazdasági tanulmányi kirándulást s ekkor már előállottak az igazi benyomások, közvetlen tapasztalatok, mert olyan községi, falutársadalmi intézményeket ismert meg, olyan gazdasági művelési módokat, eljárásokat, gépeket, eszközöket stb. tapasztalt a mi magyarunk a „szász atya-

fiak" között, amelyeket azonnal megértettek, feljegyezték s amiket otthonukban követni s utánózni is fogadkoztak. Már 1908-ban a *székelyföldi kirendeltség* rendezett különböző erdélyrészi vármegyék kiscgazdáival tanulmányúttakat a szászok földjére, sőt alig 7—8 évre visszanyúló működésének eredménye az, hogy már a mintaszerűvé fejlődött székely *Nagyernye* községbe is le merte hozni a kolozsmegyei gazdákat. Itt már láthattak mintagazdakört, hitel-, fogyasztási szövetkezetet, tejszövetkezetet, uradalom-parcellázást és magyar alkoholelleses ligát!

Nagy hatásuk van s lesz ezen kirándulásoknak; azóta terjed a lóhertermelés, a vaseke, rendesebbek a trágyatelepek, az új lakások, gazdasági épületek célszerűbbek, azokon az ajtók, ablakok nagyobbak, az Orpington terjed, a falusi kertekben nemesebb oltványok ültetődnek, gyorsan szaporodtak a gazdakörök; minden főbb vidéken létesült néhány tej- vagy vajszövetkezet s legutolsó években az állatbiztosító szövetkezetek alapítása is megindult stb.

A tanulmányi kirándulás első feltételei, hogy milyen vidékre kalauzoltassanak a kiscgazdák — az imént elmondottakból kitűnik.

Másik szabály az, hogy akármilyen kényelmes az ellátás, ne terjedjen tovább a kirándulás mint két napra, legfeljebb három napra, ha messzebb vidékre készül az utazás. Hiába, a mi magyarunk forró nyáron hetekig verejtékezik a kasza-kapa alatt s mindennap újjult erővel áll a munkába, ha azonban ilyen kirándulásban egész nap talpal, bizony másodnap már csoszog a nagy parádés csizmában, a nehéz cifra szűr terhe alatt s érdeklődése fogyni kezd, szellemileg, testileg fáradozik. A társaság nagyságát illetőleg úgy tapasztaltam: 30 főig való csoportot még tud fegyelmezni a kirándulás vezetője; 40 tagon túl már az első félnap elteltével

szakadozik az egység, hiszen sokszor 8—10 községből lett összetoborozva a csoport. De meg ha túlsokan vannak, úgy az ellátás és az elszállásolás is nehezkesebb.

Jó, ha a kirándulókkal tart egy-egy jegyző, pap, tanító, meg egy-egy közigazgatási tisztviselő, de mindenből elég 2—3 ember, ezek segíthetnek a kirándulás vezetésében, fegyelmezésében, de ha többen vannak „urak“, csakhamar külön gusztusok támadnak s a kirándulótársaságra elkerülhetlenül szükséges szép egyetértés könnyen megzavarthatik.

Asszonyok ma még nem valók kirándulásra, részben „feszélyezik“ a férfiakat, de bajos az elszállásolásuk is, s hogy végig haladunk a városi fényes boltok során, a jó Isten se bírja őket elhuzni a kirakat elől stb.

Egyszóval mindent elkerülni, ami a rendet zavarja, az egységet bontja, mert tanulni, tapasztalni jöttünk, mulatni odahaza is lehet, majd követválasztások idején. A kirándulásról hazaérve, a különböző falvakba elszéledve, a legelső vasárnap gazdaköri gyűlést kell tartani, amelyen a „messziről gyűttek“ részletesen beszámoljanak tapasztalataikról.

h) Éveken keresztül így fejlődvén s haladván a falusi nép gazdasági művelésében, megkísérelhető egy, az eddigi akciókat és eljárásokat felölelő, u. n. *vasárnapi szociális nap* rendezése, mely nem más, mint részletes *számbavétele* az eddigi tevékenységnek.

Az elmúlt tavaszon a kolozsmegyei gazdasági szakosztály kezdette meg ezen szociális „községi vizsgát“. Bácsban, Magyarorszáton, Kidében és Bánffyhungyadon templomozással indult meg, majd a templomtéren a főszolgabíró beszédet tartott a nap jelentőségéről, különösen a gazdasági közösségről, majd megindult a bizottság s az elébb jelentkezett gazdáknál udvarszemléket, háztűznézést tartottak, addig a

férfiak a gazdakör előtt meghallgatták a gazdasági tanár előadását pl. a vetőgépről, ugyanakkor az asszonyoknak az orvos beszélt az iskolában a kis gyermekek ápolásáról s a női egészségről. Ebéd után vidám gyermekkiállítás volt, konyhaedénydíjakkal s délután táncverseny, legények s párok kidicsérése okából. Az bizonyos, hogy ilyen változatosan összeállítva, mindenütt megtette a hatást a falusi háztűznézés.

V. Falusi gazdasági háziipari tanfolyamok.

Tíz-tizenöt éve, hogy a kormányok munkásjóléti intézményeket szélesebb alapokon kezdtek létesíteni, az akkori földművelésügyi miniszter ez irányban is kiterjesztette figyelmét. Országos szakközeget állított egy háziipari miniszteri megbízott személyében, a megyei gazdasági vándortanárokat a háziipar pártolására útasította s legtöbbször olyan szerencsés kézzel fogtak hozzá, a vármegyei gazdasági egyletekkel karöltve, hogy ma az ország sok községében meghonosult a falusi gazdasági háziipar. Tartozom felemlíteni, hogy régebben az iparkamarák is buzgólkodtak e téren, talán ők voltak az úttörők, de csekély eszközökkel, kicsi körben mozoghattak csak; Darányi miniszter látta meg az ügy szocialis nagy horderejét, kijelölte az útirányokat, évről-évre az állami költségvetés nagyobbításával szélesbítette a *falusi téli foglalkozások* mesgyéjét, úgy, hogy az 1908—9-iki télen 58 vármegyében, 472 községben tartott 496 háziipari tanfolyamon 17 473 gazda és gazdasági munkás vett részt. A tanfolyamokon 374.898 drb. tárgy készült, mintegy 203 ezer 736 korona értékben. Eddig összesen 75 gazdasági *háziipari szövetkezet* alakult 4669 taggal, 6293 üzletrésszel s ezek értéke 138.955 korona. A *szövetkezetek* tagjai összesen 850.508 drb tárgyat készítettek 457.158 korona értékben.*

* *Gazdasági téli népies tanfolyamok s gazdasági háziipari tanfolyamok.*
A m. kir. földművelésügyi miniszterium 1909. évi 22. számú kiadványa.

Nincs terem itt, hogy a gazdasági háziipar-fejlesztés munkás történetéből további adatokat soroljak fel, áttérek ezért tárgyam sociológiájára.

Az imént említett miniszteri megbízott írta: „Gazdasági háziipar alatt tehát azon foglalkozást kell értenünk, mellyel a mezei munka végeztével fenmaradó szabad idejét a földművelő nép (de a téli időszakban szünetelő kézműves is) jobb megélhetésének biztosítására értékesítheti.”

Igen, a falusi háziiparok beállításánál az a főszempont, hogy állandó téli munkát juttassunk a falusi népnek, hogy legalább téli kenyerét is megszerezhesse. A fővárost s néhány nagy vidéki várost kivéve, az Alföldön úgy, mint a hegyvidéken annyira túlnyomó agrár nemzet vagyunk, hogy a mezőgazdasági munkák befejezésével — mondjuk — november havától kezdve a falusi gazda a trágyahordás és fafuvarozás elvégzése után épen csak tesz-vesz udvarán, de produktív munkát keveset végez. Miután még soká lesz az, hogy pl. minden körjegyzőségnek meg lesz a maga gyár- vagy ipartelepe, s ha lesznek is, inkább a kereskedelmi gócpontokon fognak épülni, de eddigi szokások szerint még az állami telepek (dohánygyár) is városokban drágítják a kézimunkát: nagyon fontos, hogy minden arravaló vidéken, sőt. községben, ahol egy-egy háziiparfejlesztésnek *meg van mindenkelléke*, ott a háziipart meg kell teremteni, ismétlem, csak azért is, hogy a falusi ember a téli időben is megkereshesse kenyerét. Mert úgy figyelem, hogy ma már nem marad a nyári összetorlódó, verejtékes gazdasági munkából annyi felesleg, hogy a gazdaember télen is abból éldegélhessen pihenés közben. A múltban azzal altatták el a nemzetgazdák lelkiismeretüket, hogy a nyári inszakasztó erőfeszítésből jút élettartó felesleg a téli hónapokra is: ma ez az álláspont csak kényszerűség, de nem sokáig tarthat így.

De meg ha elegendő megélhetése lenne is a falusi szegényebb gazdánépnek, akkor is kell oktatni olyan cikkek készítésére, amelyek gazdaságának, házának állandó, rendszer szükségleteit képezik. Valamikor ebből a szempontból indultunk ki a háziipari tanfolyamok beállításánál, s hála Istennek! sok helyen úgy megerősödött egy-egy szerencsés kézzel kiválasztott téli foglalkozás, hogy már a piacra is termelnek — kiviteli statisztikánk nagyobb dícsőségére. Bár még milliók mennek ki olyan cikkekért, amelyeket itthon is meg lehetne csinálni, pl. vessző kosárneműekért.

Tehát fordíthatunk is a tételen: először csak a saját szükségletére foglalkoztassuk a falusi népet háziiparszerűleg, s ha helyben van elegendő nyersanyaga és munkálkodó kedv, elegendő számú betanított munkás, úgy megindulhat a tömeges, a közeli fogyasztópiac ellátására irányuló kiterjedtebb termelés is.

Az imént említettem még két fő feltételt. Először bizonyos nyersanyagnak kell állandóan kéznél lenni, hogy egy háziipar meghonosodhassék, később már nem lesz nagy baj, ha a nyers anyag nem kapható a faluban, ha a háziiparral sokan foglalkoznak; már mesterek a gyors, tömeges s kelendő formájú előállításban, akkor már nem fog abbamaradni a falusi mesterség, ha a termőhely ki is apad. De nagy hiba valamely háziipart olyan helyen erőltetni, ahol a hozzávaló nyersanyag nem terem meg, vagy olcsón nem kapható. Van ugyan az ellenkezőre is példa, így az erdélyrészi minis-teri kirendeltség vezetője említi egyik népinstruáló beszédében, hogy *Harasztkerék* székely községben magasfokú a gyékényfonás, pedig ott emberemlékezet óta nem termett gyékény; de egy-két sikeres tanfolyam s még *sikeresebb értékesítés* nyomán annyira megkedvelte a nép ezen téli foglalkozást, hogy nyersanyagért bejár a mezősegi tavakhoz s

ott szedi össze pénzért a gyékényanyagot, mert a tóparti oláh falvak lakosságának meg az a téli keresete, hogy szedi a nyers gyékényt, de még nem virradt annyira, hogy ott helyben fel is dolgozza.

Ám ez szerencsés kivétel, nagy általánosságban áll a fenti tétel. Sok hibát láttam a múltban e téren, amikor a falú vezetői csupa majmolásból olyan háziipari tanfolyamokra kértek államsegélyt, amelyhez helyben sem nyersanyag nem termett, sem *a népnek kedve nem volt*.

Ez a második faktor a falusi háziiparok megalapításánál. Nem erőltetni olyan munkát, amelyre nincs hajlama a falusi népnek. Itt az erdélyi részeken sokszor megakad egy-egy tanfolyam, itt még konzervatívabb, naivságában büszkébb s talán kényelmesebb is a nép; de az bizonyos, hogy pl. sok helyen nem lehet erőltetni a fűzfavesszőből és iszalagból való kosárfonást, mert azzal a faluban a börtönviselt cigányok vagy olyan emberek foglalkoznak, akik a büntető igazságszolgáltatás kényszere folytán tanulták meg a különben nekik jól jövedelmező mesterséget.

Ne erőltessünk olyan háziipart, amely hivatott mesteremberek dolga, nem akarjuk ezek kenyerét elvenni; ám, ha mégis fejlődik ilyen ipar a faluban, úgy állítsuk oda vezetőnek pl. a kerekes (faragó) mestereket, akik nemcsak útmutatók lesznek, de az értékesítést is végezhetik. A kosárfonók ne kapjanak bele festett s díszműárúk készítésébe, hiszen szőlőkosárral is alig győzzük a gyümölcskereskedőket; a kalotaszegi faragók ne erőszakolják a butorkészítést, a szekérrész faragók ne akarjanak urfibricskát csinálni s így tovább.

Egy falusi háziipar tanításának megkezdésénél fontos még a tanítási időszak, mert első sorban csak a téli időszakban lehet valamit kezdeményezni, de a foglalkoztató

napszakot is figyelembe kell venni; akkor dolgozzék tanulva a „magyar“, amikor épen kedve tartja; mihelyt az első tárgy sikerül, szívesen betartja a „tanrendet“; az egyik délelőtt ér reá, a másik délután szeretne dolgozni s a harmadik inkább este. Az bizonyos, hogy félnapnál tovább senkit sem szabad a műhelybe erőltetni. Ám, ha egyszer kedvre szotytyant a gazda, úgy később már nem veszi észre a szelid kényszert. A műhelynek alkalmasnak, tágasnak s könnyen megközelíthetőnek kell lenni, azért is, hogy a gazdakör elnöke, a községi előljáróság, de még a hatóság is könnyen ellenőrizhesse. Rendes községben mindennap benéz egy-egy előljárósági tag, sőt a gazdakör választmányi tagjai méltósággal végzik félnaponként „napibiztosi“ teendőiket, ám a tanfolyam állandó vezetésével megbízottak (pap, tanító) mindennap látogassák meg a tanfolyamot, buzdítván, dicsérvén a tanulókat, számbaveszik a kész munkákat, s a fegyelmi ügyeket „stante pede“ elintézik, mert a roszakaratú vagy ostoba, ügyetlen tanulóra nincs szükség a tanfolyamon. Ilyeneket többé nem kell a tanfolyamra beereszteni! Az *előmunkás* a tanítómester, értse a dolgát, ne kapkodjon; tudja a tanítás menetét, legyen józan, türelmes, szigorú, de igazságos; ám a tanfolyam rendje ellen vétőt ő nem intheti meg, ez már a vezető, vagy az előljáróság dolga!

Az erdélyi részek háziiparaira való tekintettel különösen a következőket említem fel. -

a) Talán legfontosabb (erdős vidékeken) a *fafaragás*, u. n. kerekese mesterség. Ehhez elegendő nyersanyag található a legtöbb hegyvidéken. Eszköz nyeleket, járom s szekérrészeket tudjon faragni a parasztember; hogyha szekerén valamely rész eltörik, ne kelljen azonnal a mesteremberhez szaladnia, különben is nem minden faluban található ilyen. Nem szabad mindjárt egy egész szekeret kifaragtatni! Leg-

alább három éven át kell a tanfolyamot megismételni. Első évben 6—8 hetes lehet a tanfolyam, nem szabad tovább erőltetni, mert némelyek már belefáradván, elszökдösnek, s ez rontja a tanfolyam tekintélyét s jövő télre nem lesz vállalkozó. Első évben kapa-, kasza-, ásónyeleket, lajtorját, orsót, járomrészeket csináljanak, második évben már 2 hónapos lehet a tanfolyam s ekkor már falapátot, favillát, jármot, taligát, boronát stb. készíttessünk! Nem baj, ha ebben a keretben olyan tárgyakkal is foglalkoznak, amelyekre épen szükségük van a gazdaságban, s ha épen már pénzelnék is egy-egy felesleges tárgyból, pl a nagygazdák megveszik a tanfolyam tárgyait, akkor már megkapja a gazdalegényeket a pénzszerzés vágya s már ők fogják követelni 3-ik télen a három hónapos tanfolyamot, amikor már egész szekeret, eke részeket, jármot faraghatnak, akár megrendelésre is. Így volt ez Nagypetri (Kolozsmegye) községben, ahol ma a fogyasztási szövetkezet keretében 14—16 fiatal gazda egy állandó s felszerelt műhelyben már piacra termel szekér- s járomalkatrészeket.

Vidékenként falusi ipart képezhet az abronccsinálás, hordókészítés, zsindevágás, faedénykészítés, tekenő- és kanálfaragás, hombár s ládaácsolás, mindenütt az, aminek a nyersanyagát könnyen be lehet szerezni.

b) Ide tartozik a *kalotaszegi műfaragás* is, amikor ládikát, képrámát, szekrénykéket s esetleg előszoba s tornác butorzatot eredeti tulipántos dísszel faragnak ki a háziiparosok. Ez már u. n. *parasztművészet* s különösen arra való községben kísérlendő meg, ahol egy-két afféle falusi ezermester már régebben farigcsál eredeti, sőt ősi motívumokat pl. karosszékekre. Ilyen alapon fejlett ki a *kőrösfői* karcolva-díszítő háziipar mahagoni módra utánzott kisebb szobabútorokon s újabban a *magyarbikali* vésve-faragók, a

kik diófa alapszínre rajzolják reá vésőikkel és későkkel a magyar falusi virágmotívumokat.

c) *Vesszőipar* (kosárfonás) szintén könnyen meghonosítható folyómenti községekben, ahol még elegendő fűz terem. S ha már egyszer meghonosult, ott feltétlen kellék a nemes *fűztelep* létesítése, mert ilyen telepen terem csak a szép, nyúlánk, hajlékony vessző olyan minőségben, hogy abból szép formájú cikkek fonhatók. Hálás mesterség, mert kosártárgyakból még az egyszerű falusi háztartásokban is sok kell. Első évben 6 hétig tartson a tanfolyam, a nap 3 szakában; második télen 2 hónapig rendezhető; s ekkor már zöld vesszőből gyors késziséget és ügyességet fognak elsajátítani. Azaz a haladók második évben már fehér (hántott) vesszőből is dolgozhatnak. Sajátságos tapasztalat, hogy ezt a mesterséget *asszony-mestertől* mintha hamarabb s ügyesebben vagy szívesebben tanulnák a „ficsorok”; talán jobban respektálják az asszony tanítását.

Minden vesszőfonás tanítható, amire a gazdaságban, a falusi háztartásban szükség van; de már színes kacskaringós fonású, fényűzési tárgyakat nem szabad készíteni; ezt már hagyjuk meg a kosárfonó iparosoknak. *Válaszút* községében 1900-ban csak egy cigány tudott a kosárfonáshoz, 1906-ban már 4 téli hónapon át 1000 koronán felül keresett 18 falusi ember, szokatlan ügyességgel tanulván bele ebbe a háziiparba, igaz, a nyers anyag ott termett a Szamos partján.

Ide tartozik még a *seprűkötés*, *méhkas fonás* és a vesszőipar legegyszerűbb alakjaként a *nyírág-seprű*. Közel áll ezen iparhoz a *kerti bútor* készítés is, mert nyers anyaga részben a fűzből kerül ki. *Magyarfencsen* több család foglalkozik ezzel, de mikor öblös, ruganyos, támlányos s cinóberszínű angol kerti szék s előszoba bútorutánzatokat akartunk velük készíttetni, majd úgy jártak, mint az X-i forintcsináló

„háziiparos“, hogy minden új forint három koronájába került.

d) A *sásipar* szotyrok, lábtörlők, kosarak, üveg- és pincetokok készítésével foglalkozhatik háziiparszerűleg. Erre fényes példa a besztercenaszódmegyei *Tacs* község, ahol ca. 300 ember foglalkozik ezirányban oly nagy mértékben, hogy már más vármegyéből hozatják a nyersanyagot. E téren luxuscikkkel alig érdemes bajlódni, mert külföldi imitált sás fonásos cikkek mégis könnyedebbek. De a gyékénycikkek is tömegárúk, minden kelendő e téren. Valamelyik télen egy hamburgi halkereskedőt kísértem a mezőszéki gyékényfonó falvakban: egy wagon szatyort akart rendelni, a végén majdnem „megfigyelés“ alá kerültünk! Az atyafiak meghökkentek a tömeges, gyárszerű munkától! Pedig jövedelmező ipar, a biharmegyei *Udvari* községben valamikor panaszkodtak az emberek, hogy a *Sárrét* lecsapolása ártott ezen ősi iparnak, mert nincs akkora jövedelmük egy hold búzaföldből, mint régente ugyanott egy hold *Sárrét* gyékényterméséből!

e) Az *agyagipar* is lehet népies háziiparszerű. *Vizakna* községben 28 egyén 2240 korona értékűt termelt valamelyik elmúlt évben; a besztercenaszódmegyei *Alsóborgón* 32, *Középborgón* 24 ember dolgozott agyagedényeken; a szilágymegyei *Mosóbányán* s *Désházán* 50—50 ember csinált fazekakat; a tordaaranyosmegyei *Alsójára* községben még éppen 118 ember dolgozik agyaggal. Itt is első kellék, hogy a szükséges jó agyag helyben s könnyen legyen szedhető, a tüzelőanyag is olcsó legyen s az értékesítés simán menjen; ám az alsójáraiak saját szekereikkel házalják be fél Erdélyt

f) A *kőiparnak* is van helye, ott, ahol faragásra alkalmas táblás puha kő található. Pl. sirkövek, épületkövek, kapubálványok stb. nagymennyiségben kellenek, kivált olyan vidéken, ahol a faanyag drága, kő meg van. A beszterce-

naszódmegyei Pinták községben 18 háziiparos foglalkozik ez irányban, s a kolozsmegyei ősrégi *Kide* községben csak egy tanfolyamra lenne szükség, hogy a máris kifejtett kőfaragás kenyérkeresetté váljék.

Helyenként a kefekötés, taplóipar, vasipar (szegek, vasalás, patkók, sarlók) is meghonosíthatók; de már inkább a mesterségbe tartoznak.

g) A *kender-, len- és gyapjúszövéss* ismertetésével elérkeztünk a falusi földműves asszonyok legcélszerűbb háziiparszerű foglalkoztatására. Igaz, hogy a vessző, szalma és a sásfonásba is nyújthatnak segédkezet, de legjobb terük a háziszövés terén van. A kolozsvári iparkamarának egy 1903-iki összeállítása szerint Szilágymegyében 49 községben 8170 lélek, Szolnokdobokamegyében 10.000 ember, Tordaaranyosmegyében 5 ezer lélek s *Kolozsmegyében* 12.000 ember foglalkozik fonással és szövessel. Az erdélyi részeken e tekintetben még nincs hanyatlás, talán csak nagy városok melletti falvakban nyomta el a „bécsi rongy“ a háziipar mesterséget, mert még az asszonynepek is jó napszámot találnak a városon. Nevezett megyékben, de máshol is Erdélyben sűrűn vannak községek, ahol 300—400 lélek is dolgozik szövésben-fonásban, de különösen vezet e téren Bánffyhunyad környéke, a *Kalotaszeg*, ahol az építkezésben, ruházkodásban, de még „templomban“ is tisztult izlésű magyar nép hajlamát áldott emlékű *Gyármathy Zsigáné* fejlesztette népszerűtettel, kitartó és célirányos vezetéssel s piacteremtéssel a kalotaszegi varrottas parasztművészetet, úgy, hogy ma már európai cikk lett. Az ország több részében — még Fiumében is — találkoztam házaló „varrottas“ menyecskével, s otthon a képrámákban sok helyütt lehet látni bécsi, berlini, párisi, velencei, müncheni képeskártyákat, melyeket ezek a házaló menyecskék küldöztek haza,

csak Londonországba nem jártak, mert „nem látni át a vizen — instálom.”

Meg kell őrizni ezt az ipart minden áron, mert lehetnek még idők, adná az Isten, amikor gyáripár hiányában reászorúlnak a házi kender- és lenkészítményekre, de mai drágább formájában is meglehetősen téli foglalkozás, a ház s család szükségletén (ponyva, zsák, konyhatörlek stb.) a piacra is dolgoznak még az egyszerű kezűek is. Tehát még a nyers anyag előállítását is biztosítani és állandósítani kell. Okvetlen fel kell újítani a kender és len vetőmagot, jobb művelési módokra kell szoktatni a népet, célszerűbb len- és kenderkikészítési eszközökkel kell ellátni az ügyesebbeket s minden községben, ahol legalább 60 kholdon termelnek fonalas növényt, *községi közös kenderáztatót kell építeni*, mert a gödörben, sárban való áztatás a fonal minőségét igen rontja. Ma, a cementipar fejlődésével könnyen építhetők a községeken ilyen cement-áztatók, mert csergedező tiszta víz van mindenütt.

A *gyapjúszövés* még általánosabb ipar, a nép ruházódásának ez az alapja, de piacra is termelnek. A juhtenyésztés még régi keretekben folyik, nyers anyag tehát mindenütt van; ősi, egyszerű eszközökkel dolgozzák fel a gyapjút, s nem kétséges, ha helyenként közös gyapjúkidolgozó gépeket lehetne felállítani: talán kevesebb anyag menne kárba és ügyesebb, piacososabb portékákat tudnának csinálni. S hiszem, hogy köpködve, nyállal sodorva orsóján a falusi asszony a gyapjúfonalat — talán a tüdőbajosok száma is megkevesbednék. Az előkészítő munkákat közös gépeken kellene végezni; még mindig elég téli dolog akad a szövással és kivarrással!

Akármilyen háziipar fejlődésének másik feltétele az

értékesítés rendezése, biztosítása. Aki háziipart terjeszt s alapít, erre is kell hogy gondoljon. Meg kell ismerni a meghódítandó piac igényeit, s ahhoz mérten kell a tárgyakat készíttetni. Ha valahol szőlő- vagy füles trágyakosár kell ezerszámba, nem kell a karosszékcsinálást erőltetni — s így tovább.

A készült háziipari cikkek értékesítését házalással is meg lehet kísérelni, de alkalmasabb formájú, ha egy háziipar támogató központi szövetkezet, vagy a gazdasági-egylet stb. egy beváltó és árúsító központot létesít; de legcélszerűbben elvégzi ezt maguk, a háziiparosokból létesített „értékesítő szövetkezet”, ha u. i. sokan vannak már és elég ügyesek; így legalább a közvetítői díj a zsebökben marad, de ilyen szövetkezetekről más helyen volt már szó.

VI. Gazdasági cseléd- és munkáskérdés.

Egy tanulságos s őszinte tollal megírt szociálpolitikai beszámoló * (füzet) bekezdő soraival vezetem be legméltóbban ezen fejezetet. Így szól: „A mezőgazdasági munkáspolitikát abból az alapigazságból indul ki, hogy a munkás, mint állampolgár, mint a termelés egyik legfontosabb tényezője, jogos igényekkel bír arra, hogy munkájával magát és családját emberhez méltóan eltarthassa és meg legyen a lehetősége bizonyos jólét s kulturális színvonal elérésére.”

Ennél szebb és bővebb indoklásra alig van szükség a munkában. Mindjárt reátérhetünk e helyzetre, a megoldási módokra. Azaz utalunk a gazdasági munkás- és cselédügyi szociális törvényekre és örömmel konstatálhatjuk, hogy az ország az utolsó 15 évben sok régi mulasztást pótol. Ime a felsorolás: A munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyok szabályozásáról szóló 1898. évi II. t.-c.; a vizimunkálatokról, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról szóló 1899. évi XLI. t.-c.; a gazdasági munkavállalkozókról és segédmunkásokról szóló 1899. évi XLII. t.-c.; az erdőmunkásokról szóló 1900. évi XXVIII. t.-c.; a dohánytermelők és dohánykertészek közötti jogviszonyok szabályozásáról szóló 1900. évi XXXIX. t.-c.; a gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszonyok szabályozásáról szóló 1907. évi XLV. t.-c.

* Gazdasági munkásügy és szociálpolitika Magyarországon. Irta Ipolyi Keller Gyula, Budapest, 1910.

Ugy tűnik fel mindez, mintha a munkást, a cselédet igen sok védő §-al az egész vonalon sürgősen meg kellett volna védelmezni? Részben igaz, voltak és vannak bizonyos vállalati nagymunkák, ahol s amikor a tagadhatlan nagy bér ellenében sokszor titokzatos (talán uzsora) kapcsolatokkal a munkásnak teste-lelke le lett kötve; sok béruradalomban rabszolgaéletet élt a cseléd: bére kevés volt, lakását társával kellett megosztani, élelmét gyengébb minőségben adták ki, csak nagy bajban orvosoltatták, gyermekét nem iskoláztatták. Nem sorolok tovább, az iménti törvények sorai között kell olvasni, hogy belelássunk a múlt időknek nagyon satnya népszerűségi politikájába. Azaz, talán csak negyedszázad óta romlottak túlságosan a gazdasági munkáspolitikai viszonyok. Hiszen történelmi tény, hogy az „ösfoglaló” családtagnak tekintette a cselédet, s a jobbágy-ság felszabadulása után, az évi cselédségen túl a pusztázó munkásnépeket (kapásokat, kaszásokat, aratókat, erdővágókat) célszerűségből is jobban kellett szeretni s így az uradalom keretében jó szívvvel állandósítani; aztán az idők változásával, a tradíciók elhanyagolásával bekövetkeztek a nagy béruradalmak: a mezőgazdaság, mint üzlet; ahol minden eladó, minden megvehető, mindennek a legnagyobb kamatja hajtandó ki, még a munkás kezének is!

Ám a fentemlített új törvények védik a munkást és a cselédet, de óvják a munkaadót, a birtokost is. Ezeket a törvényeket a törvénykező urak lélekből kell hogy ismerjék, a munkaadók szívből respektálják; akkor a munkásnak és cselédnek lelkiélete irányítására még mindig elég lesz a bibliai tizparancsolat — hogy Urát és kenyéradóját megbecsülje. Sokkal okosabb, ha a humanizmus-, s az országtörvényeket betartja az erősebb, mintha a munkásszázak egy-szerre száz torokból magyarázzák annak paragrafusait.

A gazdasági cselédség helyzete, ha falvaktól messze, pusztán, tanyákon kell élnie — emberi szempontból a legnehezebb. Mert kis körben csak egymásra vannak utalva — még talán gazdatiszt se lakik közöttük! — ide, a puszták embereihez a kötelező törvényeken túl a kultúra egyszerűbb eszközeivel is be kell valahára hatolni. E naiv világba mesemondókat, képes olvasnivalókat, felolvasó tanítókat kell (vasárnaponként) hébe-korba kiküldeni (hát jó, ne hiányozzék a muzsikusz cigány se), akad a tanyán egy üres ház, ha fűthető, jó lesz vasárnapi kaszinónak, abban a távoli falubeli káplán úr istenitiszteletet is tarthat. Mily egyszerű eszközök ezek — s mily rettenetes egy ködös november vége: hótalan, fenékgig sárúton szomorú a vasárnap a pusztán, amikor az egyszerű ember is irtózik a házból való kimozdulástól, pedig ha az uradalmi könyvtárból kapott képes könyvet forgothatná, már jó irányba terelődne lelkivilága.

Magasan járó gondolat volt a régi, hűséges cselédek állami kitüntetése, az aratóünnepélyek felelevenítése.

A falun lakó munkásságnak aránylag jobb helyzete van, hiszen a legszorgosabb munkaidőben is legalább minden szombaton hazajön s másnap, vasárnap templomba mehet, a községházán tárgyal, a hitelszövetkezetben intézi dolgát, de sajnos, azontúl a faluvégi munkással, a zsellérrel, kubikossal a falu birtokos népe alig törődik; mert a rög árnyékában is arisztokratikus hajlamok terpeszkednek a földetlennel, házatlannal szemben. Hiszen egy-egy gazdasági tanulmányi kirándulás szervezése alkalmával a módosabb gazdák kitörülték nevüket a listából, mondván: „csorvaszokkal nem utazunk“, értvén ezalatt a parcellás zöldségtermelő, egytehenkéjű munkásgazdákat, a kik fölös idejökben másnak is dolgoznak. S így könnyen hihető, hogy a pár év előtti agrárszocializmusnak nemcsak

a hitbizományok és nagy béruradalmak voltak okozói, de a parasztarisztokratizmus is. Nagyon fontos munkájalesz a közgazgatásnak, a falusi intelligenciának és a szélesbülő gazdasági szövetkezeti életnek, hogy ezen szétválasztó határvonalak lassanként elmosódjanak. Be kell vonni rendre mindenbe a cselédet, a munkást is, legalább vasárnaponként érezze magát egész embernek: miként történjék ez és mely eszközökkel, az előző fejezetekből kiolvasható.

Magabízó, önérzetes emberré kell tenni a becsületes munkást; bár mind szélesebb rétegben értenék át az állam egy másik szép intézményét, az 1900. XVI. és az 1902. évi XIV. t.-cikkkel létesített „Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztár“ intézményét; amikor a legigénytelenebb munkás is biztosíthat maga részére rokkantsági segélyt, haláleseti segélyt, bizonyos életkor elérésére szóló segélyt s baleseti segélyt. Ha a munkások tömegei pártolnák ezen intézményt, mennyire megkevesebbednék a koldusok, csavargók, aggkori tehetetlenek száma.

A Törvénytár 1907. évi XLVI. t.-cikke a gazdasági *munkásházak* államsegélyes építéséről intézkedik, könnyű, becsületes feltételek mellett. — 1909. év végén már 3200 munkásház állott — mindegyikben az *édes otthon* melet, biztonságát érző magyar munkáscsalád lett boldoggá, önérzetessé s a más tulajdonát tisztelővé; hiszen már neki is van félteni valója! Mily lélekemelő módja az embernevelésnek, a munkás erkölcsi és anyagi támogatásának, mert független, pl. a középkorból itt rekedt „szellérház“ munkakényszerétől s sokszor megalázó szolgálmányaitól!

Még színesebb a jövő képe a *munkáskertek* létesítésével! Igaz, ez inkább a városi munkás üdülésére lett kitalálva; de a falusi munkást boldoggá tehetjük, ha pár száz öles szakmány vagy feles földet kaphat a módosabbtól, vagy a

a községi földből, dinnyés, ugorkás, hagymás, káposztás stb. földnek, ahol a munkás családja eltöltheti hasznosan az időt, azaz megkeresi a télrevaló eleséget. A magyar gazdasági cselédfeleség még sok hiányt mutat a kertészkedés terén.

Nincs tovább: elég, ha ismétlem, hogyha mindabba részesítjük a cselédet és munkást (magához való mérték szerint), amikről az eddigi fejezetekben szó volt, úgy idővel eloszlanak a társadalomválasztó vonalak — s ki-ki tehetségéhez mértén támogatván egymást s a falusi társas intézményeket, — a község javára egyöntetű társadalom fog alakulni. Jó szó, csekélyke jótett sok szegény embert vídámít, de lenéző bánásmód a naiv lelkek ezreit alakítja vadállattá s ha a tömeg felhördül, szuronyerdők se védik meg az intéző osztályokat.

VII. A falusi parasztasszony szociológiája.

A szociologia tudományában, ime, helyet akarunk szorítani a falusi gazdasszonyoknak is. Figyelem ezen legújabb tudományág fejlődését s hazai irányzatait, s a különböző tervezetéseken nagy hézagot találok: az újmódi bölcsek szorgalmasan kutatják hazánk mindenféle társadalmi rétegének elhelyezkedési viszonyait, fejlődési irányait és nem kevés tintát fogyasztanak el férfiember és társadalmi viszonyainak kutatásával, de nagy hézagot láthatunk a *falusi polgáras-szonyok* társadalmi helyzetének, együttes működésének viszonyai szempontjából.

A mai, még u. n. *keleti felfogás* álláspontjáról, erősen vitathatják, hogy a *ma* társadalomtudományának még semmi köze a *falusi* asszony néphez. Mert . . . igen, mert a Mindenható és az emberi törvények bölcsessége örökkön-örökre megszabta falusi asszonyok életszerepét, s a conservatívek talán lendülettel sorolják fel, hogy a parasztasszony a falusi család alapja, tengelye, legmagasztosabb hivatása az *anya-ság* nyomán ő ápolja, ő táplálja a család kicsinyét, nagyját, ő látja el a háztáját apró munkával, a gazdasági munkában is segít a férfiaknak — ott ahol — gondoskodik a család ruházatáról, téli élelmének stb. conserválásáról s „végül“, a mig arra való, ő édesíti meg a férfi életét — vagy ő keseríti meg!?

Hát nem-e keleties felfogás még mindez s talán az

utolsó kijelentés képez némi határvonalat, mert ha keserves a moslim felesége, behajítja a Boszporusba vagy eladja rabszolgaként. Ha lélekbeli kívánságai vannak a magyar falvak asszonyainak: ott a templom, s ha szívbeli óhajai támadnak. ott a fonó, a tánc, a kukoricafosztás stb., a szellemi táplálékok közül ott az imakönyv, az álmos könyv, a nótás füzet és a ponyvairodalom, a társadalmi együttesből pedig az ő tere a suttogó, a pletykapad?

Tudomány, állam, társadalom nagy vonalon fogott a férfivilág szellemi, s anyagi erejének fejlesztési munkáiba: ma hál' Istennek nemcsak a városokban foglalkozik a polgárság, sőt a férfi munkástársadalom szellemi, érzésbeli állapotának fejlesztésével, de gazdasági körök és szakférfiak kivált télen 15—20 év óta a falú gazdáit is felkeresik rendszeresen, szóval és tettel, előadásokkal terelgetik a gazdasági jobb boldogulás irányai felé. Szövetkezeteket, gazdasági köröket, házi iparműhelyeket létesítenek falukon, hogy a téli foglalkozást is állandósítsák; általában különösen a földművelésügyi minisztérium jóvoltából országszerte nagy kerekben folyik a népfoglalkoztatás munkája, de legtöbbször a falusi *asszonyok elkerülésével*, majdnem kiszorításával! Nem feminista elemeket akarok csempészni a falú sociológiájába, de a falusi asszonyok lelki, észbeli állapotának fejlesztési munkájába bele kell fogni, nemcsak az *általános társadalmi fejlődés s haladás törvényeinél* fogva, de azért is, mert hiába emeljük éveken át a férfiak és munkások látókörét, tudását, gyakorlatiasságát fokról-fokra feljebb, ha *életepárjának*, leányának lelki és szívbeli tudása megmarad az ezeréves pátriárkális állapotban. Mennél jobban távolodnak a két nem műveltségi értékhatárai egymástól, annál értelmetlenebb, zavartabb lesz a falusi (paraszti) családi élet, mert az egyenetlenség állandóvá válik. S hiába, ebbe a küzködő, máris

sok igényű falusi életben is a *közös családi munkának* ma már nem elég az asszonyi kedély egyszerűsége, az egyszerű ismeretek — ha értelmisége elmarad a férfiaké mögött.

Tehát a jóindulatú sociologia kötelessége, hogy a falusi asszonyokkal is kell foglalkozni, őket tanítani, egyszerű ismeretekben gazdagítani. Miként? sok példát sorolhatnék föl a Nyugat falusi életéből, de nehogy elragadtassam, csak hazai viszonyok között maradok. A falusi téli vasárnapi gazdasági előadások sorozatában néha kertészkedésről, méhészkedésről, vagy éppen baromfitenyésztésről is esik szó, ott van a gyülekezetben néhány bátrabb „rozmaringszál” is. Legény legyen a talpán a „tanár úr”, ha a nekibátorodott asszonyi ajakról mind sűrűbben felhangzó kérdésekre megakar felelni; a falusi fogyasztási szövetkezet gyűlésén legtöbbször az asszonyi kritika révén pattan ki, hogy miért nem fejlődik a *magyar bolt*, mely portékák rosszak s miben hibás a kimérés, a boltkezelés! A „Hangya” ellenőrök sok meleg percekről tudnának regélni. Egy gyógyfűtermelő apostollal bemutató magyarázatokat tartottunk valahol és amikor kézről-kézre adogattuk a szárított gyógyfüveket s ábrázolatokat: mily öröm nyilvánult, amikor megismerték a beléndeket, nadragulyát, bodzavirágot, zilizgyökeret stb. stb., hogy ők tudják, hol terem, s amikor a helybeli tanító úr elvállalta a beváltást, a nyár végén 450 koronát kaptak az asszonynepek a határban termő s eddig használatlanul elpusztult vadon előforduló gyógyfüvekért.

Ezek és más sporadikus esetek igazolják feltevésemet, hogy ha a maga idejében rendszeresen foglalkoznánk az asszonyokkal ilyen irányokban, máris emelhetnénk tudásukat, sőt önértéküket is.

A falú értelmiségének ebbe az irányba is munkát kell vállalnia s ebben segítsék a tiszteletesné, kántorné, tanítóné,

óvónő, jegyzőné, orvosné lehetnének. Igaz, ezeknek is van egyéb hivatásuk, családi kötelességeik, de hetenként mindegyiknek van egy-egy üres órája, estéje, amikor a falusi asszonyok összességével foglalkozhatnak. *Uri asszonytól* szívesen hallgatnak előadást, tanítást és szívesen követik a példamutatást. Az elmúlt esztendőben Kolozsmegye 4 közösségében u. n. szocialis napot tartottunk, magyarázó *falusi háztüznézést*, amikor a szebb udvarokat, tisztább házat megismerve, megbíráltuk s jutalmaztuk. Közben a községház udvarán a „tanár úr“ előadást tartott a vetőgépről, az iskolában pedig az orvos akart a *női egészségről és kis gyermekek ápolásáról* magyarázatokat tartani. Szokatlan volt a dolog s a sok asszony nem akart az előadásra menni! A tiszteletes asszony ott kellett hogy hagyja az ünnepi ebéd főzést s bevonult elsőnek az iskolába, s utána már bátrabban szállingóztak a tévedésben levő asszonyok. Persze a doktor ügyesen fogott hozzá a meséhez s a végén úgy megszerették a dolgot, hogy nem győzte a sok kérdésre a tanácsot adni, *ingyen* receptet írni s délután a sok apró gyereket vizsgálni. A jég meg volt törve, délután a gyermekversenyen a legtisztább apróságok, a legtöbb gyermekes anyák jutalmat kaptak — konyhaedények formájában.

Tehát a haladásra, tanulásra megvan a hajlam a falusi asszonyokban, csak a módját, eszközét kell eltalálni. A nagysármási gazdaköről kérés érkezett a *székely kirendeltséghez*, hogy jó lenne, ha ott asszonyok és lányok részére *női ruhaszabászati tanfolyamot tartanának*; megkíséreltük — s fényesen sikerült: mekkora summákat takarított meg a falusi gazdasszony, ha ő meg a leánya maguk ki tudják szabni és megvarni a ruhának valót.

Miként kell hát megindulni a falusi asszonyok nevelésében? Bizony a legegyszerűbb módon, a mesélés, beszél-

getés és felolvasás útján. Esős délutánokon a tiszteletesné vezérlete alatt beülnek az iskolába s ott valamelyik urinő talán valamelyik meseszerű Jókai regényből felolvasást tart, ennek végeztével már komolyabb, de népies regény következik s a felolvasás végeztével a felolvasás komolyabb helyeit meg kell beszélni, más alkalommal következhetik már egy háztartási felolvasás, utóbb egy téma a gazdasági tanulmányoknak a gazdasszonyokat érdeklő fejezet, pl. a veteménykertészkedésről, a baromfitenyésztésről; közben a tanítónő a jobb hangú asszonyokból egy alkalmi dalárdát alakít; a gazdakör ingyen kerti vetőmagvakat oszt ki vagy fajbaromfi tojásokat: itt tehát már az anyagi érdekelttség is felkölthető. Ha jövő nyáron lesz eladó baromfi, úgy a közös értékesítés kisérélhető meg (pl. Budapesten); ha már megszoktak az asszonyok a Tulipán-gyülekezethez, úgy 1—2 alkalommal kurzust tartanak a konyhán egyszerűbb gyümölcs befőzésekről, vetemény konzerválásról, rendesebb tejkezelésről, vajkészítésről. A hetenként leszedett és összegyűrt vajat tömegben vagy piacon jobban lehet értékesíteni posta útján — s elmarad a falusi kofanevelés — télen himzések, varrottasok, gyapjúszővések célszerűbb s hasznosabb munkáira tanítják egy *közös műhelyben* (segít az iparkamara is), de ekkor már az értékesítésről is gondoskodni kell.

Közben — egy év munkája alatt — kifejlődik a közösség, az együttes hatás érzéke s már könnyen fog menni a *falusi nőegylet* megalakítása, azaz tagdíjakkal, illetve a közösen előállított és értékesített cikkek jövedelméből egy kicsi % a nőegylet pénztárába folyik. Hogy aztán a falusi nőegylet továbbra és milyen irányban, hogy dolgozzék — ott a példa az erdélyi szász falvakban — de ha a falusi asszonyokban *összetartás*, jóakarát s sok türelem van, úgy sok olyan dolgot fognak meglátni a mi asszonyembertár-

saik és ez a falusi családoknak egyenként is és összesében is lelki, szívbeli és zsebbeli hasznára lesz. De itt a tizenkettődik óra, hogy a falusi paraszt asszonyok szellemi és anyagi érdekeivel is törődjünk.

VIII. Zárszó.

Szerény munkámnak végére érve, bocsánatát kérem az olvasónak, hogy nem sok újat mondhattam; a felsorolt népboldogító és művelő módok és eszközök vagy általánosan, vagy csak helyenként, de megpróbáltattak ebben a vergődő, a boldogítás útján sokféle kapkodó országban; ám azok alkalmazásában, vagy mint mai napság mondják, a „beállításban“ igyekeztem a megszokott sablonokon túl, emberibb felfogással művelni a falusi társadalmi és gazdasági élet szociológiáját. Érzem, hogy az átlagon túli „egyé-
niség“, a fényes „bölcseleti eszmék“, vagy éppen talán az egyedül üdvözítő nemzetköziség hótól vakító csúcsai (?) felé nem birt felszárnyalni eszmemenetem, gondolatvilágom, de tollamat az embertársszeretet vezérelte: s úgy találtam, hogy az ezer éves *magyar barázda* színe, illata jobban vonz és leköt, mint az „eszmevilág“ ragyogó csúcsai. Ott a tetőpontra érve, a túloldalon csak megint *lefelé* kellett húzódnai az emberiségnek, míg a barázdás rónán talán verejtékezve görnyedtek annak művelői és így lassan haladtak bár, de súlypontjukat soha el nem veszítették, s a termőföld meg nem csalja az ő százezreit és millióit, „mely ápol s majdan eltakar“ s minden mélyebb barázdával szívesen igazolja a mai napság földművelésügyi minisztere jelmondatának igazát: „Termeljünk többet!“

Némelyek talán hiányosnak fogják találni ezen munkát; igaz, a szegényügyet, a falusi kórházügyet nem érintettem, a községi magán- és középítkezésekről nem szóltam — és sok más modern községi dologról — igaz, nem irtam, ám mindenütt hangoztattam, hogy a falusi *gazdasági* társadalmi életnyilvánulások régi és mai formáit vizsgálom és csak ezek javítására, tökéletesbítésére, felújítására kerestem s ajánlottam módszereket és eszközöket.

Megnyugvás okából jelzem már most, hogy a „falú” érdekében tervezett munkámnak ez csak első része, a társadalomtudományi rész; míg a gazdasági *anyag*i haladás tudománya, a magángazdálkodás és a *határgazdaság* nagy kérdéseinek feldolgozása a második részre tartozik. Ám, ha szeretni fogják ezen előttük fekvő munkámat, nem soká fogok késni a gyakorlati rész megírásával is, hogy utazásunkat az ósdi, elmaradt faluból a haladó, vagyonosodó, boldoguló község felé — szerencsésen befejezhessük.

SAJTÓHIBÁK.

33. oldalon 2-ik sorban „tiszt“ helyett „tiszttség“.
34. „ 7-ik sorban „megkezdeni“ helyett „meg kell kezdeni“.
37. „ 3-ik kikezdésben „vármegyei közigazgatásnak is Nemcsak tudomást“ helyett „vármegyei közigazgatásunk is nemcsak tudomást“ olvasandó.
41. „ 4. bekezdés utolsó sorban „én adtam ki béréből“ helyett „én vontam le“ olvasandó.
42. „ 4. kikezdés utolsóelőtti sorában „parulával“ helyett „parolával“ olvasandó.
45. „ 4. sorban „befertőzi“ helyett „megfertőzi“ olvasandó.
45. „ 2-ik bekezdés közepén „hosszunyaku italra“ helyett „hosszunyaku (üvegü) italra“ olvasandó.
48. „ 22. sorban „mert 30—50 egyén“ helyett „mert falunként 30—50 egyén“ olvasandó.
52. „ 18. sorban „azért kívánt“ helyett „azért kívánatos“ olvasandó.
-

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>I. Bevezetés</i>	6
1. Új egységek	12
2. Templom, iskola, községháza	13
3. Falusi pap, falusi tanító	15
4. Községi előljáróság — a falusi közgazdaságban ..	18
5. Szolgabíró, mint közgazda	19
6. A nagybirtokos	20
7. Történelmi osztályok szerepe a falusi közgazdaság- ban és társadalomban	22
<i>II. A falusi gazdasági társadalmi intézményekről</i>	26
8. A gazdakörről (gazdaszövetség)	26
9. Gazdaköri teendők havonta	34
<i>III. A falusi szövetkezetekről</i>	39
10. Hitelszövetkezetekről	41
11. Fogyasztási és értékesítő szövetkezet	44
12. Falusi vaj- és tejszövetkezet	47
13. Állattenyésztési szövetkezet	49
14. Vegyes (értékesítő) szövetkezetek	51
<i>IV. A gazdasági falusi népművelés szociológiája</i>	54
15. Vasárnapi népies gazdasági tanítások	58
16. Gazdasági tanfolyamok a gazdalegények részére ..	90
17. Gazdasági határjárások	61
18. Gazdasági eszköz és gépbemutató	61
19. Gazdaköri közös gépek	62
20. Állatdíjazások	63
21. Gazdasági tanulmányi kirándulások	64
22. Falusi szociális nap (gazdasági háztűznézés)	66

<i>V. Falusi gazdasági háziipari tanfolyamok</i>	68
23. Fafaragás.....	72
24. Vesszőipar, seprűkötés, méhkasfonás	74
25. Kertibutor készítés	74
26. Sásipar, agyagipar, kőipar	75
27. Kender-, len- és gyapjuszövés	76
<i>VI. Gazdasági cseléd- és munkáskérdés</i>	79
28. O. G. Munkás- és Cselédsegélypénztár.....	82
29. Munkásházak és munkáskertek	82
<i>VII. A falusi paraszttasszony szociológiája</i>	84
<i>VIII. Zárssó</i>	90

A kolozsmegyei Bács községben 1910 május 8-án tartott szociális nap gyermekversenyének eredménye.

A kolozsmegyei Bács községben 1910 május 8-án tartott szociális nap: parasztludvar szemléjének nyertesei s az eljáró bizottság.

